

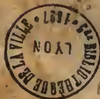

H
Haelandre
(George)

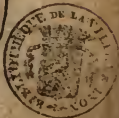
MODVS legendi abbreuiaturas

PASSIM IN IVRE TAM Ciuili quàm Pontificio occurrentes, nunc primùm integritati suæ restitutus.

HVIC ACCESSERE, *TITVLI*, quæ & Rubricæ uulgò nuncupantur, in uniuersum Ius Ciuile, ex HALOANDRI recognitione adscripti.

LVGDVNI,
SVB SCVTO COLONIENSI.
ANNO M. D. XLIIII.

PRAEFATIO.

ETSI Imperatoris testimonio laudabilior sit, qui factum subtilius emendat, quàm qui adinuenit: laude tamen non minima afficiendos eos arbitror, qui primas bonarum artium promulgationes, summa cum lucubratione sequacibus delegauerunt: quoniam, ut testatur Philosophus, nedum ijs, quibus perfectè, sed & ijs, ex quorum imperfecto opere adinuento ad ueram Philosophiæ lucem tandem uentũ est, gratiæ sunt porrigẽdæ. Quamobrem cùm libellus, qui Modus legendi in utroque Iure dicitur, opus equidem primò Iuris cunabula introeũtibus ne dicam utile, imò necessarium, plurimis tum diminutè tum superfluè pósitus undequaque antea notaretur: ut tandem Iuris studiosi cõsultius securiusq; inhærerent operi, factum est hoc idem opus correctum, emendatum, omni denique superfluitatis, seu diminutionis macula uitioq; purgatum: ut per hæc, quæ sequuntur scripta, omnibus luculentißimè panditur.

Modus legendi abbre-

VIATVRAS, TAM IN LIBRIS *Iuris Ciuilis quàm Pontificij passim occurrentes.*

VIA præposterus est ordo prius humana petere subsidia, vt illis deficientibus, diuini fauoris gratia postuletur: vt de consecrat. dist.j.c.omnis Christianus.in fi.& in princ. Apparatus Io.and.lib.vj.imò vix bono peragũtur exitu, quæ malo sunt inchoata principio.lxj. dist.c. miramur.j.q.j.principatus. & c.cum Paulus. ideò diuino primitus implorato præsidio, cùm Iuris vtriusq; scientia tam legum quàm canonum pretiosissima, non adminiculatiua, sed principalis & sacratissima, imò diuinitus inspirata sit, maximè competens principibus, comitibus, baronibus, militibus, cæterisq; nobilibus, clericis atq; generosis personis iurisdictionum, & iurium ipsorum manutentionem habentibus, statui, vt huius vtriusque iuris, scilicet Canonici & Ciuilis notitiam aggredi volentibus, tam in legẽdo, quàm in studendo, facilis, breuis & planissimus pateat accessus in textibus, apparatibus, summis, glossis, recollectis, & omnibus abbreuiaturis legum & canonum ad Omnipotentis DEI laudem, & iuniorum scholarium, sacerdotum, & Iuris alumnorum instructionem: quæ aliter fieri non habet, quàm illorum informatio, quos scholasticis doctrinis scholas fortè regendo sua laboriosius oporteat quærere nutrimẽta. Atteto quòd omnis processus artium & scientiarum generatiuus ordinem in se debet habere, & propter vitæ humanæ insufficientiã breuitatem cõtinere: talem vt sequitur breuissimum instruendi modum obseruãdum esse censeo pædagogis nobilium: salua tamen emẽdatione meliorantiũ rationabiliter hunc discendi modum. Præhabitis ergo scholasticis disciplinis, & puerilibus eruditionibus in Donato, casualibus & temporalibus, in Alexandri partibus ambabus, declinationibus, coniugationibus, & constructionis ordine, cum moralibus authoribus Ca-

tone vel Faceto &c.non per vitæ medietatem liberalibus & adminiculatiuis artibus insistendo,vt sunt Grammatica, Logica,Rhetorica,Geometria,Arithmetica,Musica,& Astronomia: sed his cõpendiose transcursis,principalibus scientijs,videlicet tramiti Philosophiæ suadeo citius appropinquari: & tandẽ Iuri Canonico & Theologiæ,practicæ finaliter immorari. Nam; vt ait beatus Hieron. Illi in vanitate sensus & obscuritate mentis ambulant, qui diebus & noctibus in dialectica arte torquentur &c.vt in canone, Nonne. dist.xxxvij.vbi reprehẽduntur dialectici, & rerum naturas inquirentes, necnon versificatores.& eadẽ dist.c.legimus.vbi per vanam dialecticorum garrulitatẽ & sophistica argumenta intelligit Hieronymus cyniphes & ranas,quibus Aegyptij sunt percussi.

¶PRIMO,præmitto nomina librorum in vtroq; iure,tam Pontificio quàm Imperatorio, annectendo cuilibet horũ diuisionem in libros partiales. Deinde subiungam modum allegandi in quolibet libro cum exemplorum positione de abbreuiaturis ; vt introitus ad iura capessenda manifestetur, quorum ignorantia paucos excusat: iuxta regulam, Ignorantia facti non iuris excusat.vt de regulis iuris,c.ignorantia.libro vj.quæ regula duos habet articulos principales.Primus,quòd ignorantia facti quemlibet excusat:maximè dum est ignorantia facti probabilis. Tunc enim in toto excusat ignorantem: vt in l.error facti.C.de iuris & facti ignorantia. Quod enim per me non stat, mihi imputari non debet: vt in c.imputari. de reg.iur.lib.vj. Secundus articulus est,quòd ignorantia iuris neminem excusat:quia Ius quilibet scire tenetur,& nemini licet ipsum ignorare: vt in l.regula.ff.de iur.& fact.ignor. Debemus ergo scientiam Iuris omnes appetere,ne in cõtemptum Dei nos incidere contingat.Nam contemptores canonum peccant in Spiritum Sanctum: cuius instinctu, nutu & gratia ipsi sacri canones æditi sunt:vt xxv.quæst.j.violatores, & cap.nulli fas.

Iuris definitio. Sacerdotes iuris.

¶PRO quo sciendum quòd IVS est ars boni & æqui:cuius meritò quis nos sacerdotes appellat: id est, sua iura cuilibet ministrantes.ff.de iustit.& iur.l.j.respons.ij. Est autem Ius nomen generale: & Lex est species iuris. Etiam Ius dicitur præceptum seu ordinatio principantis, vel domini circa subditos,Et sic Ius triplex distinguitur; quia talis superior principans

pans aut est Deus: & tunc dicitur Ius diuinum. Aut est natura: & dicitur Ius naturale primæuum. Aut est homo: & tunc dicitur Ius humanum, scilicet gentiũ vel ciuile seu positiuum.

¶ Ius naturale est cõmune omni nationi: eò quòd vbique instinctu naturæ non aliqua constitutione habetur: vt maris & fœminæ coniunctio, puerorum educatio, communis omnium possessio: quia iure naturali omnia sunt communia, id est, communicanda tempore necessitatis. Nemo enim proprium dicat, quod commune est, vt dist. xvij. c. sicut hi. in medio. & illud ius æquissimum est: quia eius præcepta in lege, & Euangelio continentur: vt, Quod tibi vis fieri, mihi fac: quod non tibi, noli. Sic potes in terris viuere iure poli. vt dist. j. in prin. dist. l. põderet. aliàs cõsideret. ij. q. vj. Decreto. de maior. & obed. dilecti. vbi includitur: Non furtum facies, Non mœchaberis, Non occides, Non suscipies vocem mendacij. Exodi xxj. & xxiiij. Deuter. v. c. Ozee vij. c. cum multis similibus. Hoc ius cœpit ab exordio rationalis creaturæ, nec variatur tempore: sed est immutabile, plenum & perfectum. dist. v. in princ. & dist. viij. in princ. ¶ Sed Ius positiuum, est cõstitutio hominis variabilis & imperfecta. Et subdiuiditur in Canonicum & Ciuile. Nam sicut ex duobus componitur homo, scilicet materia & forma: sic duæ sunt dignitates in Ecclesia militante, scilicet Pontificalis authoritas, & Imperialis potestas, vt de maior. & obed. c. solitæ. Ex quibus iura duplicia prodierunt. Papa enim est conditor Canonũ, & Imperator Legum. Ex quo iam patet causa efficiens vtriusque iuris. Sed causa materialis iuris positiui, est Leges & Canones, Decreta seu Decretales epistolæ: circa quæ omnia versatur ipsum ius. Et coincidit communiter causa materialis cum subiecto. Vnde subiectũ Iuris Canonici est bonum ecclesiasticũ fidelium directiuum, decisionem singulorũ negotiorum continens, rerum ecclesiasticarũ vtilitatem cõseruans. Vel est homo catholicus dirigibilis de iure canonico in bonum humanum similiter & diuinum. Nam sicut scientia supponitur scientiæ, ita subiectum subiecto. Et philosophiæ moralis, cui scientia iuris vtriusque subordinatur, subiectum est bonum humanum: igitur &c. sic subiectum Iuris Ciuilis est homo politicus, constitutionibus legalibus dirigibilis simpliciter in bonum humanum ad Reipublicæ vtilitatem conseruandam. Causa fina-

Ius naturale.

Ius positiuum.

Iuris canonici subiectum.

lis satis patet ex dictis. Nam finis iuris est bonos & scientes efficere, non metu solùm pœnarum, verùm etiam exhortatione præmiorum. Causa verò formalis duplex est, scilicet forma tractandi, quæ est modus agendi: vt definitiuus, diuisiuus, perceptiuus, perhibitiuus, & exemplorũ positiuus. Et forma tractatus, quę cõsistit in diuisione librorũ totaliũ in partiales: & partialium in titulos, seu rubricas: & titulorum in capitula, leges, paragraphos, vel responsa, & cætera, vt infrà dicetur.

Ius Canonicum.

¶ IVS Canonicum in quatuor libris principalibus nobis est traditum. Primus liber Iuris Canonici, est Decretum. Secundus, Decretales. Tertius, Sextus liber. Et quartus, Clementinæ, scilicet Constitutiones. Pro quo sciendum quòd differentia est inter Decretum, Canonem, & Decretalem epistolam. Hæc differentia notatur dist.iij. §.porrò.vbi dicit Gratianus: Canonum alij sunt decreta Pontificum, alij statuta Conciliorum. Nam Canon propriè dicitur statutum in Concilio generali, vel prouinciali factum authoritate episcoporum: vt de consecrat.c.j. Decretum verò est statutum, quod Papa de consilio Cardinalium, ad nullius tamen consultationem statuit, & in scriptis redegit, vt de rescript.c.præsenti. Hîc autem Decretum sumitur pro nomine libri: in quo Decreto sanctorum patrum dicta descripta sunt. Capitur etiam aliter Decretum de reb.ecclesi.non alien.c.j.lib.vj. in glossa magna, in fine, vbi ponitur differẽtia inter decretum, authoritatem, & consensum, vel collaudationẽ iudicis &c. Sed Decretalis epistola dicitur, quam Papa solus, vel de consilio Cardinalium ad consultationem alicuius rescribit, & respondet: vt de rescrip.c.j.& glos.iij.§.omnes hæ species.dist.iij. Etiam inuenitur hoc Decretale: vt xxv. quæst.j.omnia decretalia. Indifferenter tamen Decreta, Canones, & Decretales Ius Canonicum nuncupantur, vel Canones: & vnum sæpe pro reliquo sumitur. Vocatur etiam Canonica institutio aliquando dogma: quia consistit in doctrina fidei Christianæ.de consec. dist.v.c.si. Aliquando mandatum: quia consistit in doctrina de moribus.dist.liiij.deniq;. Aliquando interdictum, quando nulla pœna adijcitur.de consec.dist.iij.non oportet. Et quandoq; sanctio, quãdo pœna additur.xxvij.q.iiij.si quis verè. Hæc etiam Decretales in plurali numero vtimur pro libro, in quo dicta capitula, quæ etiam Decretales dicuntur, continentur.

Canon.

Decretũ.

Decretalis epistola.

¶VENIO nunc ad libros. Primum itaque librum Iuris Canonici, qui Decretum dicitur, composuit magister Gratianus: non quidem inueniendo, sed dicta sanctorũ patrum in diuersis dispersa voluminibus in vnum volumen debitè & ordinatè colligẽdo: & hoc circa annum Domini millesimum centesimum nonagesimũ tertium. Fuit etiam ille Gratianus vnus de tribus fratribus, cuius alter frater Petrus Lombardus librum Sententiarum conscripsit: & tertius Petrus Comestoris, vel Manducatoris, qui Scholasticam historiam fecit. Diuiditur autem hic liber primus Decretum, in tres partes principales. Quarum prima vocatur Distinctiones: quia vlterius subdiuiditur in partes centum & vnam, quarum quælibet distinctio dicitur. Habet enim hæc prima pars Decreti distinctiones centum & vnam, à quibus ipsa tota nomen est sortita. Istæ autem distinctiones alterius subdiuiduntur in canones vel capitula: qui canones interdum propter aliquorum ipsorum prolixitatem subdiuidi possunt in paragraphos: & paragraphi ipsi, si longi fuerint, in versiculos. Secunda pars Decreti nominatur Causæ: & cõtinet in se xxxvj. causas, in quas diuiditur, à quibus & nomen accepit, quæ causæ subdiuiduntur vlterius in quæstiones: & hæ quæstiones in canones vel capitula, quæ vltra in paragraphos & versiculos subdiuidi possunt: vt suprà de distinctione canonum præmissum est. Est tamen animaduertendum, quòd causa xxxiij. habet quæstiones sex: quarum quæstionũ tertia non diuiditur immediatè in canones vel capitula, sed inibi interponitur Tractatus de pœnitentia, qui continet in se distinctiones septem, in quas diuiditur. Et hæ subdiuidũtur in capitula vel canones, & paragraphos, vt suprà dicebatur. Et interdũ diuiditur in paragraphos absq; capitulis. Tertia & vltima pars Decreti nũcupatur de Cõsecratione: & habet sub se quinq; distinctiones, in quas diuiditur: quarũ quælibet in plures subdiuiditur canones, vel capitula: & quãdoq; in paragraphos, vt s. dictum est. Versus,

Decretum centum distinctiones dat & vnam.
Triginta causas, & sex addit tibi mixtas.
Distinguit septem pœnitentia, consecrat quinque.
Authorem quarũ tibi declaro Gratianum. vel sic breuius,
C. distinguit, & L. causas dabit tria cum sex.
Pœnitet v. versum, vult consecrare reuersum.

Decretũ.

¶Nunc ponēda & notāda sunt exēpla allegationum. Et de prima parte Decreti nota, quòd illa syllaba di. vel dis. etiam sola litera, d, significat distinctionem: & numerus immediatè sequens denotat quotam distinctionis. Vltimo ponitur principium canonis vel capituli, in quo authoritas vel allegatio continetur. Exemplum accipe in prima parte Decreti, vbi sic allegatur. viij. distinctione. quo iure. & hoc sic abbreuiatur, dist. viij. quo iure. id est, in prima parte Decreti, in distinctione viij. illius partis, in canone, qui incipit, Quo iure. Aliud exemplum. dist. xxxvij. nonne. & cap. legimus. id est, in prima parte Decreti, in distinctione tricesimaseptima eiusdem partis, in canonibus, qui incipiunt, Nonne. &, Legimus. Itē aliud, distinct. xl. multi. & cap. non loca. & dist. l. ponderet. quod declara, vt priùs. ¶In secunda parte Decreti nota, quòd per numerum positum ante literam, q, datur intelligi quota causæ. Et sic omnia talia adiectiua numeralia, prima, secunda, tertia, quarta &c. vsque ad trigesimamseptimam ante literam, q, posita, semper includunt hoc substātiuum causa. Nec debet ille numerus excedere xxxvj. quia non sunt plures causæ in secunda parte Decreti: & per literam, q, intelligitur quæstio in nominatiuo vel alijs casibus secundum exigentiā congruitatis. Communiter in ablatiuo allegatur quæstione. Sed per numerum sequentem istam literam, q, designatur quota questionis illius causæ præmissæ. Et sic numerus sequens erit adiectiuum istius substantiui, quæstione, per q, designati: quod nunquam subintelligitur, sed semper expresse ponitur. Vltimo subiungitur canon, vel capitulum illius quæstionis in quo authoritas allegata quæri debet. Exēplum sume de secūda parte Decreti vbi sic allegatur. j. q. j. principatus. & capitulo, cùm Paulus. Et solet ita breuiari. j. q. j. principatus. & valet tantum: in secunda parte Decreti in prima causa illius partis, & in prima quæstione illius primæ causæ: in canonibus incipientibus, Principatus. &, cùm Paulus. Isto obseruato quòd in toto iure non breuiatur principium canonis, capituli, vel legis: sed semper integrè ponitur prout in libro continetur. Aliud exemplum. xj. q. iij. inter verba. xvij. q. iiij. si quis suadente. Itē xxiij. q. j. noli æstimare. & c. militare. xxvj. q. v. non liceat. & c. aruspicinæ. in ver. nec ideo. Declara ista exempla, & signanter vltimum: in secunda parte Decreti, in causa xxvj. in quæstione v.

eiusdem

eiusdem causæ, in canonibus, qui incipiũt, Non liceat.&, Aruspicinæ.in ver.nec ideo. Quia tamen Tractatus de pœnitẽtia inseritur in quæstione iij.ipsius causæ tricesimætertiæ, vt s̃.dictum est: ideo sumatur exemplum vbi sic allegatur: de pœnitentia.dist.prima, homicidiorum.& capitulo, homicidiũ.hoc sic breuiatur: de pœ.dis.j.homicidiorum.& cap.homicidium. id est, in secunda parte Decreti, in causa xxxiij.in quæstione tertia istius xxxiij.causæ.in distinctione prima illius quæstionis, in tractatu de pœnitentia, in canonibus, qui incipiũt, Homicidiorum &c. Aliud exemplum: de pœnitẽtia dist.v.oportet enim.de pœni.dist.vij.c.j.intellige vt priùs.& specialiter vltimum.id est, in tractatu de pœnitẽtia.dist.vij.& vltima istius tractatus, in capitulo primo huius distinctionis. Et sic quãdo allegatur capitulum j.ij.vel iij.non ponitur principium capituli vel canonis &c.

¶ De tertia parte Decreti pone exemplum: vbi allegatur hoc modo, de con.di.j.nocte sancta.c.missas.& c.omnis Christianus. Quod ita breuiatũ sic intelligitur: id est, in vltima parte Decreti, quæ intitulatur, De cõsecratione.in prima distinctione illius partis, in canonibus qui incipiunt, Nocte sancta &c. Item aliud exemplum: de cons.dis.ij.in cœna.& cap.liquido.de cons.dis.v.non mediocriter.ne tales.& c.nusquam.id est, de consecratione, distinctione secunda & quinta, in capitulis incipiẽtibus, In cœna. Liquido.&, Non mediocriter &c. Non debet autem in tertia parte Decreti vltra quintam distinctionem allegari, sicut nec in secunda parte vltra septimam:& in prima parte non vltra centesimamprimam: quia nulla partium plures habet distinctiones. Ideo vltrà allegãs notaretur tanquam imperitus errare. Et quia in qualibet parte Decreti sunt distinctiones, nota differẽtiam in allegando. Nam quando allegatur distinctio absolutè cum numero sine addito alterius determinationis: vt dicẽdo, dist.j.ij.iij.iiij.vel v.&c.tũc quærendum est in prima parte Decreti, vbi sunt centum & vna distinctiones. Quando autem allegatur distinctio cum addito de pœnitentia: vt sic, de pœni.dis.j.ij.iij.&c.tũc quæri debet in secunda parte Decreti, in causa xxxiij.& q.iij.illius causæ: vbi ponitur Tractatus de pœnitentia, qui habet vij. distinctiones: vltra quas non allegabis ibi, si velis Iurista videri. Sed si allegatur di.cum addito tali, de consecratione: vt sic, de con

secr.dist.j.ij.vel iij.&c. tunc quæratur in tertia parte Decreti, vbi sunt tantùm quinque distinctiones:nec etiam plures allegabis,aliàs te ostendes Iuris ignarū. Et sic in omnibus his tribus partibus Decreti allegatur constitutio cum quota sequente : sub ea differétia,quòd interdum nulla determinatio præcedit:vt in prima parte interdum præcedit:& hoc dupliciter. Aut præcedit de pœni.vt in secūda parte Decreti.Aut de consecratione:vt in tertia parte Decreti. ¶Item in secūda parte allegatur quota causæ tacendo illud nomen causa, sed subintelligendo.& sic etiam in fœminino genere adiectiuum numerale substantiuatur,includendo suum substantiuum: vt prima,secunda,tertia,quarta &c.subaudi causa:deinde substantiuum, quæstio,cum suo adiectiuo expressè ponitur : scilicet quæstione prima,secunda,tertia,quarta &c.Postea initium canonis:vt,Omnis.Ponderet.Nonne. Legimus &c.Etiam quandoque per paragraphos allegatur,omisso nomine capituli,& subiungitur principium paragraphi:vt.ij.q.vj.§.biduum. Et frequenter quando allegatur capitulum,non est opus allegare paragraphum,& è cōuerso. Si verò capitulum est longum, dicatur in prin.med.vel fi.aut circa prin.med.vel fi.vbi authoritas vel textus allegatus habetur. Finaliter: Dilige Decretum si gliscis canonicari. Distinguit,causat,pœnitet,& consecrat. Et tantum de primo libro.

Decretales. ¶SECVNDVS liber Iuris Canonici, qui Decretales nominatur,à Gregorio Papa IX.cōpositus est,qui in vnam compilationem redigi procurauit,per magistrū Raymūdum suum capellanū,diuersas decretales epistolas prædecessorum suorum corrigēs & cōcordās:& hoc circa annū Domini millesimum ducentesimū xxxj.Et sic penè annis xxxviij.post cōpilationem Decreti,Decretales in hāc formā redactæ fuere.Nam posthoc sub anno Domini M.ccxlvj.Conciliū Lugdunense fuit celebratū,ab Innocētio Papa IIII.anno sui Pontificatus II.in quo multas ædidit cōstitutiones,quas etiā suo tépore super Decretales cōscripsit. Et iste liber Decretales vocatus diuiditur inquinq; libros partiales.Quorū quilibet vlterius subdiuiditur in multos titulos vel rubricas:& tituli in capitula,& capitula in paragraphos,& hi interdū in versiculos. Primus autē liber partialis Decretaliū,tractat de Personis ecclesiasticis,& ecclesiæ ministris, & de eorum officijs , & quomodo tales creandi

&

& ordinandi sunt. Et cōtinet titulos xliij. Secundus liber Decretalium, est de Iudicijs, & de requisitis in iudicio. & habet xxx. titulos. Tertius est, de Vita & honestate clericorum, & rebus eorum, & rebus ecclesiarum. & habet titulos L. Quartus, de Sponsalib. & matrimonijs, & de cæteris his annexis. & continet x x I. titulos. Quintus & vltimus liber partialis Decretalium, est de Accusationibus, de criminibus, & de diuersis pœnis pro ipsis infligendis. & continet titulos x L I. Omnibus ergo computatis totalis liber Decretalium habet titulos vel rubricas ducentas minus quindecim, hoc est, centum & octogintaquinque. De quibus prædictis nota hos versus,

Pars prior officia creat, ecclesiæq; ministros.
Altera dat testes, & cætera iudiciorum.
Tertia de rebus & vita presbyterorum.
Quarta docet quales sint ritus coniugiorum.
Quintaq; de vitijs & pœnis tractat eorum. Vel sic breuius,
Iudex, iudicium, clerus, sponsalia, crimen:
Hæc tibi designant, quid quæq; volumina signant.

¶ De numero titulorum versus nota sequentes, Bis septem demptis simul vno ferto ducentos. Qui tituli ponentur infrà prosaicè & metricè. Nunc sumantur exempla ex Decretalibus: vbi sic allegatur, de summa Trinitate & fide catholica. damnamus. hoc ita breuiari solet: de sum. tri. & fide ca. damnamus. Aliud exemplum: de electione & electi potestate. cùm in cunctis. hoc ita breuiari solet. de elec. cùm in cunctis. id est, in libro Decretaliū, sub titulo, de electione. in capitulo quod incipit, cùm in cunctis. Aliud exemplum: de foro compe. diligenti. Aliud: de vi. & ho. cleri. vt clericorum. Aliud: qui cle. vel vouen. ma. cōtra. pos. cōsuluit. Aliud: de pœ. & re. omnis vtriusque. Ista exempla sic breuiata suo modo sunt explicanda, vt primum exemplum. & ita de alijs.

¶ TERTIVM librum, qui Sextus appellatur, composuit Bonifacius papa viij. in quo Decretales epistolas suorum prædecessorum, videlicet Grego. x. Inno. iiij. Clemētis iiij. & aliorum cum suis proprijs epistolis recollegit in vnum librum, quem Sextum appellauit. non sic quòd ille cum alijs v. partialibus libris Decretalium in vnum volumen Sextus connumeretur: sed quia liber est specialis post dictos quinque æditus, supplens defectum diuersorum casuum emergentium in alijs Sextus.

non

non comprehensorum. Et sunt promulgatæ constitutiones libri Sexti, anno à natiuitate Domini millesimo ducentesimo nonagesimo octauo, nonis Martij, Pontificatus Bonifacij Papæ octaui, anno IIII. Diuiditur autem Sextus eodem modo in quinque libros partiales sicut Decretales: & quilibet horũ librorum in titulos: & hi per capitula & paragraphos vt suprà: quamuis in Sexto non sint tot tituli sicut in Decretalibus, nec tot capitula in titulis. Sed vbi deficit aliquid non plenè decisum in Decretalibus, id ponitur in Sexto. Sunt nanque modo sumenda exempla de libro Sexto, vbi sic allegatur: de constitutionibus. vt animarum. libro sexto. & de rescrip. statutum. §. cùm verò. ver. nullus. li. eo. Hoc sic intelligitur: id est in libro sexto, sub titulo de cõstitutionib. in capitulo quod incipit, Vt animarum. Et sub titulo de rescriptis, in capi. quod incipit, statutum. in §. illius capituli, qui incipit, cùm verò. in versiculo, nullus. libro eodem. Et sciendum quòd in Sexto allegatur eodem modo vt in Decretalibus, hoc solùm mutato quòd in Sexto alleganda semper in fine additur lib. vj. propter differẽtias librorũ: quia omnes rubricæ Sexti sunt etiam in Decretalibus. Debet ergo ad rubricã post capitulum addi, libro sexto, vt sciatur esse in Sexto. Quòd si non additur, quæritur cap. allegatum in Decretalibus: & sic errare contingeret ex omissione huius additionis libro sexto: quia capitulum allegatũ in Sexto nõ inueniretur in Decretalib. Alia plura possunt exẽpla sumi: vt de iudic. mulieres. §. cęterùm. & ca. seq. lib. vj. de cleri. cõiug. c. vnico. §. in cæteris autẽ. eod. lib. de concess. præben. detestanda. lib. vj. de censi. quanquam. eo. lib. quæ sunt declaranda suo modo vt suprà. Et tantum de tertio libro.

Clementinæ. ¶QVARTVM librum iuris canonici, qui Clementinæ dicitur, subaudiendo cõstitutiones, incœpit & ædidit Clemens Papa v. sub anno Domini millesimo trecentesimo decimo, in Concilio Viennensi, quod sex mẽsib. tantùm durauit: sed ipse Clemens morte præuentus, ad publicum nõ perduxit: sed post eum Ioannes Papa XXII. cõpleuit, correxit, in quibusdam mutauit, & executioni demandauit. Quæ constitutiones ita collectæ dicuntur Clementinæ, à Clemente v. & fuerunt promulgatæ anno Domini millesimo trecentesimo sexto, IIII. Calendas Nouembris. De quo vide glos. in procemio Clementinarum, in ver. Nouembris. & in verbo, Pontificatus. Et secũdum

Ioan.

Ioan.And.in procemio huius libri male dicūt illi,qui allegāt librum septimum:quia dictæ constitutiones non sunt connumeratæ sub nomine libri, sed debent intitulari Clementinæ, vt suprà dictum est.Et diuiduntur Clementinæ eodem modo in quinq; libros iuxta materiā istius versus : Iudex, iudicium, clerus, sponsalia, crimen. de qua tractant, sicut Decretales & Sextus : licet pauciores contineant titulos, & tituli pauciora capitula,in quos & quæ rursum diuiduntur.Sunt autem exempla taliter in his accipienda,vbi sic allegatur : de hæreticis.ad nostrum. in Clementinis. hoc sic breuiatur : de hære. ad nostrum.in cle.j.in cōstitutionib.Clemētinis,sub titulo de hæreticis & Manichęis,in capitulo,quod incipit,Ad nostrū.Aliud exemplum : de reliq.& vene. sanct.si dominum.in Clemen. id est, de reliquijs & veneratione sanctorū.in capitulo, Si dominum.in Clementinis. & sic de alijs. Nam hic allegatur per omnia sicut in Decretalibus: solū eo dempto quòd additur hic in Clemen. sicut in Sexto additur, libro sexto, propter rationem ibi dictam.Et potest hæc additio præmitti:vt sic allegando,Clemen.pastoralis.§.rursus.in fi.id est, in Clementinis, in capitulo,Pastoralis.§.rursus.in fine illius paragraphi,vbi dicitur:Qui falcē mittit in messem alterius,perperàm agit. Et hæc de allegationib. & exemplis Iuris Canonici quo ad quatuor libros sufficiant. ¶ Et vt dicti libri cognoscātur,sciendum quòd Decretum sic incipit, Humanum genus duobus regitur,naturali videlicet iure,& moribus.Decretales incipiūt, Gregorius episcopus seruus seruorum Dei.Sextus incipit, Bonifacius episcopus seruus seruorum Dei. Clementinæ diuersimodè solent incipi,Quandoque sic,Ioannes episcopus seruus seruorum Dei.Quoniam nulla iuris sanctio.Quandoque sic, Clemens episcopus &c.Fidei catholicæ fundamento &c. Et antequàm veniam ad materiam Decreti, in distinctionibus & causis,& ad rubricas in Decretalibus,de libris legum & allegationibus in eis præmitto.

IVS enim Ciuile vel Imperatoriū (quod Leges appellatur) traditum est nobis in multis,& generaliter in quatuor voluminibus, quæ dicuntur libri legales : vt sunt Digestum, Codex,Instituta,& Authenticū,quib. additur liber Feudorū.

¶ PRIMVS ergo liber Iuris Ciuilis,est Digestum, continens leges & statuta Romanorum. Et continet in se quinqua- Digestum.

ginta

ginta libros partiales, qui iu tribus voluminibus comprehen duntur. Primum volumẽ est Digestũ vetus, quod habet xxiij. libros partiales. Secundum, Infortiatum: & habet xiiij. libros partiales. Tertium Digestum nouum, quod xij. habet libros partiales: quibus connumeratis erunt L. libri partiales. Et vocatur Digestum alio nomine Pandecta, nomẽ compositum à πᾶν, quod est totum, & participio verbi δέχομαι, quod est capio, quasi omnia intra se comprehendens. est enim volumen aliquod omnia vniuersaliter continens. Vnde Iustinian. libros in quibus vetera iura collegit, Pandectas appellauit. Volumina illa (inquit Budæus) nihil non continentia, & ex quibus possis, quod velis, velut è Cornucopia depromere, dicuntur Pandectæ: vt Pandectæ legum, quæ omne ius complectuntur. Gell. lib. 12. Tullius Tyro Ciceronis libertus libros de varijs ac promiscuis quæstionibus composuit, quos Græco vocabulo Pandectas, id est, promiscua & multifaria continentes, libros inscripsit, tanquam omne rerum ac doctrinarum genus continentes: vt dicitur in l. ij. C. de vete. iur. enuc. §. cùm omnia Et iste liber Digestũ est collectus ex veteri iure, quod ab vrbe Romana conditum, & à tempore Romuli, vsq; ad tempus Iustiniani Imperatoris ferè per mille annos & trecentos confuse statutum fuit: & extendebatur in duo penè millia librorum, & decies centena millia versuum, id est paragraphorum vel responsorum: vt habetur in §. cum omnia. præallegato. Vocatur autem hoc nomine Digestum quia omnia decidenda ibi digerũtur & soluuntur. Scribitur etiam per duplex ff. contra morem omnium librorum legalium, cùm nulla litera, f, ponatur in hoc nomine Digestũ. ideo (vt aiũt quidam) quia per duos Imperatores, quorum quiuis Fredericus nominabatur, posteà maturius ruminatum est & digestum: à quorum Imperatorum quolibet nomine sumpta est prima litera, f, &c. Alij dicunt esse arbitrarium: nec omnium rationem esse reddendam, vt in l. non omnium. ff. de legi. & senatuscon. Infortiatum autem dicitur ab in, id est valde, & forte: quia multum fortes leges in eo sunt, vel quia dispositiones vltimarum voluntatum in illo sunt. Vnde,

Sum liber en fortis disponens spolia mortis.
Et clausis portis me discat lector in hortis.

Vt habetur in principio Infortiati in glossa j. vbi etiam dicitur,

tur, De nominibus disputare relinquitur pertinacibus, secundum Tullium. & nomina magistralia sunt: ideo de eis non est disputandum. Sufficit saltem quòd attendatur, quid in libris dicatur secundum Senec. Vnde,

Qui vult seruare sanctorum singula festa,
Non poterit clarè cum Codice scire Digesta.

Et nota quòd quando in Digesto veteri, Infortiato, vel Digesto Nouo allegatur aliquis textus, tunc primo ponitur nomē libri non partialis nec Veteris, Noui, vel Infortiati: sed Digesti in genere per duplex, ff, posteà titulus vel rubrica: deinde apponitur lex illius tituli cum sua determinatione vel numero sequenti. Et si lex est longa, ponitur §. primus, vel secūdus, vel responsum primū vel secundum &c. Exemplū: in Digesto sic allegatur. ff. de dam. infec. l. si finita. §. si quis autē. quod ita breuiatum tantū valet: id est, in libro Digestorum, sub titulo de damno infecto. in lege, quæ incipit, Si finita. in paragrapho, si quis autem. illius legis. Aliud exemplū, ff. ad l. Rho. de iac. l. nauis. §. cùm autē. id est, ff. ad legē Rhodiā de iactu. in lege, nauis. in paragrapho, cum autem. Aliud exemplū, ff. si quadru. pau. fe. di. l. j. §. cū arietes. id est, Digestis in rubrica, si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. l. j. in paragrapho, cùm arietes. Item ff. de vi & vi ar. l. j. §. vim vi. id est, ff. sub titulo de vi & vi armata. in l. j. &c. & sic de alijs.

¶SECVNDVS principalis liber Iuris dicitur Codex, qui cōtinet statuta, sanctiones, & diuersa præcepta Imperatorum: quamuis cōmuniter loquēdo Codex dicatur quilibet liber in se habēs diuersos libros partiales. Fuerūt tamē ante tēpus Iustiniani Imperatoris tres Codices, scilicet codex Gregorianus, Hermogenianus, & Theodosianus. Ergo diuus Iustinianus volens circa hoc adhibere remediū, direxit animum suum ad cōstitutiones Imperiales, & de istis tribus codicib. extrauagantibus fecit fieri vnū codicē, quem suo felici nomine intitulauit Codicē Iustiniani: vt patet in rubrica procemij huius libri. Et scribitur per C magnum, quæ est prima litera huius nominis Codex. Diuiditur autem in xij. libros partiales, quorum vltimi tres longè post primos nouē compositi sunt. & vltimi tres rarò legūtur à doctorib. In primis autē ix. libris Codicis allegatur suo modo sicut in ff. primò ponendo nomē libri Codicis, deinde titulū, posteà legē cum suo principio vel numero. Codex.

Exem

Exemplum accipe sic allegans. C.de præscript.xxx.vel xl.an.l. si quis §.pc.id est,in libro Codicis, sub titulo de præscriptionibus xxx.vel xl.annorũ,in l.si quis.in §.penultimo. Alia exempla. C.de sacro.eccle.l.sancimus.in fi.C.de transf.l.vt respõsum.C.de vet.iu.enu.l.ij.§. si quid in tanta. &c. Quæ sunt omnia extensis rubricis declaranda.In vltimis tamen tribus libris hoc refert, quòd in fine allegationis (vt præmissum est) additur numerus libri:vt allegando, C.de armorum vsu iuxta principé.l.j.li.x.C.de Murilegulis & Gyneciarijs.l.&c.lib.xj. C.de dignita.l.si vt proponis. lib.xij. similiter de alijs. Et est magis necessariũ quosdam titulos pleniùs scribere, quia sunt in his libris tribus valde rari & inusitati tituli: quia non frequentantur in scholis legendo, sicut alij libri ix. Codicis. Et volunt aliqui dicere, quòd quando in Codice allegatur, non sit necesse addere l.dicendo sic, C.de iudi.l. properandum. sed simpliciter debeat dici, de iudi.properãdum. sine hoc addito, lege: nisi esset lex j.ij.iij.vel penul. vel antepenul. Tunc enim oporteat addi, l.prima.ij.vel penult. &c. Sed siue hoc in toto seruatur siue non, non est magna vis. Item interdum in Codice allegatur Authentica, quæ est antiquo iuri superaddita & incorporata:vt, C.de epis.& cle.Authen.generaliter.id est, in Codice sub titulo de episcopis & clericis, in Authentica ibi incorporata, quæ incipit, Generaliter.

Authenticorum lib. ¶ TERTIVS principalis liber vocatur Authenticum in numero singulari: & Authentica authẽticorũ in numero plurali. Et sunt Authentica quædam excerpta, quasi summula librorum suprà dictorum. Et diuiditur iste liber in ix. collationes, quarum quælibet subdiuiditur in titulos. Tituli autẽ subdiuiduntur nõ in leges, sed in paragraphos. & quando ex Authentico allegatur aliquis textus, præmittitur primo nomen libri cũ præpositione, in, deinde ponitur titulus, posteà subiungitur paragraphus cum ipsius incœptione:& in fi. ponitur quota collationis. Quamuis enim collatio naturaliter præcedit paragraphum qui in ea continetur, tamẽ collatio cum sua quota consueuit vltimo allegari: licet etiam interdum omittatur. Exemplum sumatur sic allegando. in Authen.de lenonibus.§. sancimus.colla.iij. id est, in libro seu volumine Authenticorum, sub titulo de lenonibus, in paragrapho qui incipit, Sancimus.sub colla.iij. Aliud exemplum.in Authent.de

trien.

trien.& semis.§.cōsideremus.colla.iij.id est,in Authentico de triente & semisse.in §.consideremus.&c.Item in Authen.vt di ui.ius.subscript.ha.glo.quæ.§.j.collat.viij.id est,in hoc libro, sub tit.vt diuinæ iussiones subscriptionem habeant gloriosissimi quæstoris &c.Et nota differentiam inter Authenticum & Authenticam. Nam Authenticum est liber principalis Voluminis,de quo iam mentio facta est, sed Authentica est lex vna vel Paragraphus incorporatus in lib.C.& allegatur hoc modo sicut etiam prædictum est in libro C.in Authen.multò magis.C.de sacr.sanct.eccl.&c.

¶LIBER Feudorū,qui alio nomine dicitur Collatio x.diuiditur in duos libros partiales,quorum quilibet subdiuiditur in titulos: & isti in Capitula & Paragraphos. Vnde vt exemplariter dicatur,in allegatione huius libri, primò ponitur nomen libri, postea titulus,deinde capitulum & §.vt sic allegando:in libro,aliàs & communius,in vsib.feud.de prohib.feud. alien.per Fed.c.j.§.hac ædictali. Et hoc breuiatum sic intelligitur:id est,in Vsibus feudorum(qui liber etiam Collatio decima dicitur) sub rubrica de prohibita feudi alienatione per Federicum,in cap.primo, & paragrapho allegato. Et est necesse apponere per Federicum, ad differentiam alterius tituli in eodem libro de prohib.feud.alien.per Lotharium. Potest etiam nomen libri vltimò subiungi: vt in hoc exemplo.quib. mod.feud.amitt.cap.vnico.§.rursus.in vsib.feud.id est, in rubrica, quibus modis feudum amittatur.capi.vnico.in §.rursus.in vsibus feudorum. Etiam interdum allegatur collatione decima,sic breuiando.col.x.quia iste liber post ix.collationes authenticorum æditus est. Alia possūt accipi exempla multa. De feud.mar.duc.& com.id est, de feudo marchiæ,ducatus,& comitatus. De inuest.in man.fac.id est, de inuestitura in mancum facta.De milit.vasal.qui contum.est.id est,de milite vasallo,qui contumax est.Qual.vas.iur.deb.dom.fid.id est,qualiter vasallus iurare debeat domino fidelitatem. Et ita de omnibus alijs extendendo & abbreuiādo rubricas, cum subiunctione tamen cap.& §.in quo cōtinetur authoritas vel textus allegatus. Et tantum libro Feudorum. Feudorum liber.

¶QVARTVS liber principalis dicitur Instituta, vel Institutiones in numero plurali. Et diuiditur in quatuor libros partiales,qui sunt introductorij in alios libros legales: imò de- Instituta.

seruiunt etiam Canonibus, in quantũ declarãt significationes terminorũ in Iure vsitatorum, qui multum vtiles sunt incipientibus, tãquam ostiũ in domũ, in Ius præbentes introitũ. Quare consultum est omnibus quasi modò genitis pueris, & adultis lac iuris cõcupiscentibus, per Institutionũ dogmata sua primaria sumere nutrimenta, vt doctrina præambula informati, Iustiniani mereãtur sanctioni securius inhærere. Quæ à Christianissimo Iustiniano Imperatore regulariter deriuata omnium imperatorũ authoritate iubet, vetat, vindicat, punit, atque permittit. Nullus ergo tam præsumptuosus existat, quod sine Institutionũ doctrinis ad Iuriũ, & maximè ciuilium sublimitates conscendere attentet: quoniã ex alto irremediabiliter corruũt, qui volare sataguntantè, quàm pẽnas assumant. Fuit autem hic liber de mandato Iustiniani Imperatoris (qui etiam Digestum cõposuit) æditus, post Digestum, & post primam compositionem Codicis: ante tamen secundi Codicis, quem nunc habemus compilationem, per magnificũ magistrum Tribonianum Quæstorem sacri palatij sui, cum Theophilo & Dorothæo viris illustribus, vt in principio Institutionum dicitur. Et huiusmodi libri partiales subdiuiduntur vlterius in titulos, & hi in paragraphos, non in leges nec in capitula: & paragraphi interdum quando longi sunt in versiculos. In allegationibus autẽ huius libri talis modus obseruatur, quòd primò liber nominatur, posteà rubrica, deinde paragraphus cum versiculo. Exẽpli gratia, Instit. de iustit. & iur. §. j. id est, in libro Institutionũ, sub rubrica de iustitia & iure. in §. primo illius rubricæ. Aliud, Instit. de iur. nat. gen. & ciuil. §. sed quoties. id est, Institutionibus de iure naturali gentium & ciuili. paragrapho allegato. Item, Instit. de hære. instit. §. hæreditas. id est, hæredibus instituẽdis. paragrapho qui incipit, hæreditas. & sic de alijs exemplis accipiendum est. Et hæc de nominibus, diuisionibus, & exemplis ipsorum librorum legalium pro nunc sufficiant.

¶ Vt tamen plenius noscantur hi libri, nota quòd Digestũ vetus sic incipit. Iuri operã daturũ prius nosse oportet, vnde nomen iuris descẽdat. Et primus titulus est, de Iustitia & Iure. Infortiatũ verò sic incipit, Dotis causa semper & vbiq; est præcipua. Et primus titulus est, Soluto matrimonio quẽadmodum dos petatur. Sed Digestum Nouũ incipit, Hoc edicto permittitur, vt siue iure siue iniuria fieret opus, per nuntiationẽ inhiberetur.

beretur. Et est primus titulus de Noui operis nuntiatione. Codex incipit, Imperator cunctos populos. Et prima rubrica est, De sum.tri.& fid.cath. Præmittitur etiā procemium, Hæc quæ necessario. Autheuticum incipit: Occupatis nobis circa totius reip. curas. Et est prima rubrica, Si hæres soluere legatum noluerit. Decima collatio, quæ etiam liber de Vsibus feudorū dicitur, sic incipit, Quia de feudo tractaturi sumus, videamus primò, qui feudum dare possunt. Et prima rubrica est, De his, qui feudum dare possunt, & qualiter acquiratur & retineatur. Institutiones verò sic incipiūt, Imperatoriā maiestatē nō solùm armis decoratam, sed etiam legibus oportet esse armatam.

¶ Notandum etiam est, quod quidam liber paruum Volumen appellatus est, continens in se aliquos prædictorum librorum totalium, & aliquos partialium: videlicet Authētica, Vsus feudorum, & tres vltimos libros Codicis, scilicet x.xj.& xij. qui rarò legi consueuerunt, & titulos habent plerosque rarissimos.

PRæmissis itaque nominibus & diuisionibus librorum vtriusq; Iuris cum modis allegādi in ipsis: nunc pro breuiaturis glossarum legendis subiungam quoddā alphabetum, in quo cōmuniores saltem abbreuiaturæ textuū & glossarum Iuris continebuntur: quod sic incipit,

¶ A vel B.&c. Quæcunque literarum alphabeti posita sola in textibus Iuris maximè Decret. signat nomen propriū viri vel mulieris: vt Arnoldus, Bernardus.& sic de alijs: vt de testi. ex parte A. id est, Adæ.& sic de alijs.

Ab. id est, Abbas: scilicet Lapus vel de Castelliano.

Ac. vel Accur. id est, Accursius, glossator in legibus. Hic duos habuit filios: vnus vocabatur Franciscus Accursij, valens doctor, qui glossis patris sui multas fecit additiones. Alius nomine Ceruotus, qui fecit etiam additiones, quæ dicūtur Ceruotinæ, modicum tamen valentes: quarum vna ponitur C. de æden. in l.j. Et sic filius potest in iure patrē reprehendere, vt ff. de condi. ob caus. in moribus secus: licet possit dari tutor patri furioso.

Al. vel Alb. id est, Albertus doctor: vel Albericus.

Ala. id est, Alanus.

Ap.ſe.le.id eſt,apoſtolicæ ſedis legatus.
Ap.re.id eſt,appellatione remota.
Ap.ob.re.id eſt,appellationis obſtaculo remoto.
Ant.de But.id eſt, Antonius de Butrio.
Ar.vel arg.id eſt,argumentum.
Arch.id eſt, Archidiaconus,magiſter Ioan. Andreæ,qui gloſſauit etiam Sextum,& ſcripſit Roſarium ſuper Decreto.
Ad no.præ.id eſt,ad noſtram præſentiam.
Aut.vel Authen.id eſt, Authenticum liber,vel Authentica lex incorporata.
Az.id eſt, Azo.qui fecit Summam vnam in legibus, ex qua ſumunt examinandi continuationes rubricarum.
¶Bern.Ber.B.id eſt,Bernardus gloſſator Decretalium.
Barth.Brix.id eſt,Bartholomæus Brixienſis, qui fecit additiones gloſ.ſuper Decreto.quas ſi Decretum habet, ſic incipit gloſ.eius: Quoniam nouis ſuperuenientibus cauſis,nouis eſt remedijs ſuccurrendum.
Bart.id eſt,Bartolus de Saxo ferrato,legum interpres.
Bal.vel Bald.id eſt,Baldus in vtroque Iure ſcribens.
Band.id eſt,Bandinus doctor.
Bo.me.id eſt bonæ memoriæ.
Bulg.id eſt,Bulgarus doctor.
But.id eſt,Butrius,ſcilicet Antonius de Butrio.
¶C.in textu poſita Celeſtinum ſignat, maximè quando apponũtur hæc verba,prædeceſſor noſter. aliàs in gloſsis,ſummis,vel lecturis,C.magnum ſignificat codicem,communiter in ablatiuo caſu. Sed c.paruum, id eſt, capitulo: vel centeſima,in diſtinctionibus.
Cy.id eſt,Cynus doctor legum.
Ci.id eſt,ciuis.
Cle.vel Clem.id eſt ,Clementinæ vel Clementinis.
Card.id eſt,Cardinalis doctor.
Conſtit.id eſt,conſtitutio.
Compoſt.id eſt,Compoſtellanus doctor.
Cen.eccl.id eſt,cenſura eccleſiaſtica.
Con.t.t.r.id eſt,conſultationi tuæ taliter reſpondemus.
¶D.ſola,vel diſt.id eſt,diſtinctione.
De pœn.id eſt,de pœnitentijs.
De conſ.id eſt,de conſecratione.
Dil.

Dil.fil.id est,dilectus filius.
Dama.id est,Damasus papa.
Dy.id est,Dynus doctor.
Dis.ve.id est,discretioni vestræ.
Do.de Ro.id est,domini de Rota.
Durand.id est,Durandus doctor.
¶E,sola & magna,nomen proprium.e parua,eodem vel eadem: maxime quando sequitur titulo,distinctione,vel lege.
Eccl.Rom.id est,ecclesia Romana.
Extra.id est,extrauagans.
Et hîc est sciendũ quòd quando in Summa de casibus, in Summa Pisana vel alicubi in libris Iuris ponitur authoritas ex Decretalibus,tunc allegatur extra:& significat extrauagantem,scilicet textũ vel capitulum extra corpus Decretorum positũ. Decretales enim paulò ante compilationem,correctioné & concordationé ipsarum erant extrauagãtes: quia vagabantur extra illud volumen. Hodie auté per modernos Canonistas capitula in Decretalibus,in Sexto similiter & in Clementi.non consueuerunt allegari extra: quia talia capitula modo non vagãtur extra corpus Iuris Canonici. Sed legistæ prædictorum librorum textus allegant extrà: eò quia sunt extra corpus sui Iuris, scilicet Ciuilis. Verum est quòd cononistæ adhuc hodie aliquos textus etiam Canonici Iuris allegant extrà: videlicet hos qui sunt extrauagantes nõdum incorporati Iuri Canonico.
¶Fa.id est,facit.
Fe.re.præ.n.id est.felicis recordationis prædecessoris nostri.
F.t.id est,fraternitati tuæ.
Fi.id est,finale,vel fine.
ff.id est,digestis.
Fri.de Zen.id est,Fridericus de Zenis.
Fran.de Zab.i.Frãciscus de Zabarellis, doctor & Cardinalis.
Flori.id est,Florianus doctor.
Fri.Imper.id est,Fridericus Imperator.
F.t.t.r.id est,fraternitati tuæ taliter respondemus.
¶G.in Spe.Guillelmus in Speculo.
G.de mon.Laud.id est,Guillelmus de monte Lauduno.
Guil.id est,Guillelmus doctor.
Gen.id est,Genshelinus doctor.

Gra.id est,Gratianus compilator Decreti.
Go.vel Gof.id est,Goffredus:qui composuit Summam,in qua recitant examinandi in Iure Canonico cõtinuationes rubricarum,& alia plura.
Gar.id est,Garsias doctor.
¶Hu.vel V.id est,Hugo vel Vgutio.
Ho.vel Host.id est,Hostiensis doctor.
Hen.Bo.id est,Henricus Boick.
Hon.id est,Honorius papa.
Her.id est,Hermanus doctor.
¶I,sola,vel cum titello sic,j̄.denotat infrà.
Pro quo sciendum, quando textus allegatur, qui etiam postea habetur,siue in eodẽm libro,siue in alio,eiusdem tamen Iuris,tunc dicitur infrà:& scribitur per j longum:cui supraponi potest titellus: vt sic,j̄.titulo proxim.c.j.ij.id est, infrà titulo proximo.cap.j.&c.
j̄.eod.tit.id est,infrà eodem titulo.
j.breuis signat vnum vel primo.
Io.Mo.id est,Ioannes Monachi glossator Sexti in Francia.
Io.And. id est,Ioannes Andreæ,etiam glossator Sexti & Clementinarũ,qui & Nouellas cõscripsit, valentissimus doctor.
Io.Imo.id est,Ioãnes Imola, modernus doctor super Decretalibus notabiliter scribens.
Io.vel Ioan. id est, Ioannes glossator Decreti Theutonicus: quem aliqui nominant Ioannem antiquum.
Io.de Lig.id est, Ioannes de Ligniano.
Io.de Fan.id est,Ioannes de Fantusijs.
Inno.vel Innnoc.id est,Innocentius papa.
Imo.id est,Imola.subaudiendo Io.
Iac.de Liz.id est,Iacobus de Lizano.
Iac.de Are.id est,Iacobus de Arena.
Iac.But.id est,Iacobus Butrigarij.
Iac.Bal.id est,Iacobus Balduini.
Iac.de Bel.id est, Iacobus de Beluiso.
¶L,sola.i.lege,vel quinquaginta in numero distinctionum.
Lap.ab.id est,Lapus abbas doctor.
Lamb.de ramp.id est,Lambertus de ramponibus.
Ludo.de Ro.id est,Ludouicus de Roma doctor.
La.vel Lau.id est,Laurentinus in glosis Decretalium.

Lib.

Lib.id eſt,liber vel libro,ſecundũ exigentiam conſtructionis.
¶M. vel Mar.id eſt,Martinus doctor.
M.vel man.id eſt,mãdamus. ſignanter quando litera q,ſequitur:vt M.q.id eſt,mandamus quatenus.
Mo.ca.præ.id eſt,monitione canonica præmiſſa.
¶Nic.Sic.do.id eſt, Nicolaus Siculus doctor,qui aliter dicitur Panormitanus,vel Panormita moderniſsimus.
No.& vet.teſt.id eſt,noui & veteris teſtamenti.
No.id eſt,nota.
Nota.id eſt,notatur.
Nouel.id eſt Nouella.
¶O.vel op.id eſt opinio.
Ob.id eſt,obſtaculo.
Odo.id eſt,Odofredus doctor.
Ol.vel Old.id eſt,Olradus,vel Oldradus.
¶Oſti.vel Oſt.id eſt,Oſtienſis.cõmuniter tamẽ per H dicitur.
¶Pe.id eſt,pœnitentia,vel Petrus,vel penultimo.
Penul.vel penult.id eſt,penultimo.
Paragraphus.quia in ordine alphabeti nõ inuenitur abbreuiatus,cùm non ſit vna litera ſic ſolet ſcribi,§.vt quando capitulum vel aliqua lex eſt longa,tũc ad citius inueniendũ textũ allegatũ ponitur in capitulo vel lege paragraphus vnꝰ vel plures. Nota tamẽ quòd paragraphi ſunt duplices,videlicet magnus & paruus:& paruus debet eſſe niger de encauſto in tali forma, §.& talis debet legi cũ ſua determinatione ſequẽti. hic autẽ cõmuniter ponitur in gloſsis vel in ſummis recollectis. Alius autẽ magnus ſic formatur ¶.& debet eſſe de alio colore,ſcilicet rubeo vel blaueo ſeu flauo. Et talis legi non debet:licet in lẽgẽdo dum inuenitur vel dum venit ad eũ, pauſari debeat. & in corrigẽdo libros debet nominari,vt apponatur ſi non ſit ibi. Nã certi textus & Sũmæ diſtinctæ ſunt per tales : ita quòd allegatur primus,ſecũdus &c.Si ergo non eſſent ibi, contingeret primũ accipi pro ſecũdo,& ſecũdũ pro primo,quod errorem induceret.& vnus ſcilicet §.paruus,ſignificat aliũ,videlicet magnum : & ſic apud logicos eſt terminus ſecundæ intentionis.
Præal.id eſt,præallegatus.
Prin.id eſt,principio.
Per to.id eſt,per totum.
Pri.id eſt,primo.

Prætex.id eſt,prætextu,hoc eſt occaſione.
Pau.de Leaz.id eſt, Paulus de Leazaris,qui ſcripſit bene ſuper Clementinis.
Pet.de Bel.id eſt, Petrus de Bella pertica, doctor legum citra montanus Burgundus.
Pet.de Samp.id eſt,Petrus de Samprana.
P.vel Pla.id eſt Placentinus doctor.
Præ.di.id eſt,præfulgeat dignitate:vt de teſti.in ca.licet.ij.
Præ.id eſt,præterea.
Pa.id eſt,papa.
Pomp.id eſt,Pomponius Imperator.
¶ Q. id eſt, quæſtione,quando ponitur in cauſis Decret. vel quatenus, quando ponitur in textu Decretalium: maximè poſt mandamus:vt ſic,mandamus.q.
¶Ray.id eſt,Raymundus capellanus & pœnitētiarius Gregorij ix. de quo in principio Decretalium.
Re.id eſt,remota:vt ibi,ap.re.vt s̄.
Rof.id eſt,Roffredus doctor.
Rog.id eſt.Rogerius légiſta.
Ré.vel Reſpon.id eſt,reſponſo vel reſponſio.
Re.id eſt,reqnire,vel remiſsionibus.
¶Sali.id eſt,Salicetus doctor.
Sicu.ab.id eſt,Siculus abbas.
Se.ap.id eſt,ſedes apoſtolica.
So.id eſt,ſolutio.
Sa.ap.con.id eſt,ſacro approbante concilio.
Se.vel ſeq.id eſt,ſequenti.
Sequen.id eſt,ſequentibus.
S.vel s̄.id eſt,ſuprà. Vnde quando aliquid allegatur in aliquo, quod priùs ante illum locū habitū eſt in alio vel eodē libro, eiuſdem tamē iuris,videlicet aut Ciuilis aut Canonici, hoc allegatur ſuprà per s̄.breuem: ſed.ſ.longa ſola. id eſt,ſcilicet.
Spe.id eſt.Speculum,liber magnus.
Spec.id eſt,Speculator author ſpeculi,ſcilicet Guilhelmus Durandi.
Sub.app.obſt.id eſt,ſublato appellationis obſtaculo:vt de teſt. cum olim.
Sac.aut.con.id eſt,ſacra authoritate Concilij:vt de iureiuran. nimis.

¶Tan.

¶ Tan.id est,Tancredus.
T.vel tit.id est,titulo.
Etiam t.id est,taliter.
Tho.id est,Thomas.
¶ Vin.id est,Vincentius doctor.
Vincen.id est,Vincentius etiam doctor.
Vb.de Bo.id est,Vbertus de Bobio.
Vlt.id est,vltimo.
V sola.id est,quinque vel quinta:vt v.q.v.
Vui.vel Vuil.id est,Vuilhermus,quod Italici scribunt Guilhelmus,& Francigenæ Guilhermus.
Vui.Duran.id est,Vuilhermus Durandi.
Ver.id est,versu,vel versiculo.
Ve.id est,vetus.vt,ff.Vetus.
¶ X.id est,decima.
XX.id est,vigesima &c.
Xc.id est,nonagesima.quia x.præposita c,quæ significat centum,subtrahit ei x.sicut etiam in xl.&c.
¶ Zab.id est,Zabarella,videlicet dominus Franciscus.
¶ ꝯ.vel ꝯs.id est,consecratione.
§.id est,paragrapho vel paragraphis:de quo s.latiùs dictũ est.
¶ Sunt & aliæ abbreuiaturæ de rubricis,tam legũ,quàm canonum maximè Decretaliũ,de quibus patebit j.Hæc autẽ de abbreuiaturis textuũ & glossarũ,Sũmarũ,& Lecturarũ vtriusq; Iuris præter titulos nunc sufficiant. Quæ vtiq; primis Iurium alumnis difficiles apparẽt in primo aggressu:& raro colligũtur ita copiosè.Quare sit hoc opusculũ incipientibus tãto magis acceptũ cariusq; reputatũ,quanto solicitius est collectum.

Quia ad præmissorum notitiam necessarium est habere rubricas,seu titulos vtriusque iuris abbreuiatos & extensos,præponam rubricas Iuris Canonici propter earum paucitatem respectu rubricarũ Iuris Ciuilis,quas etiam subiungam. Etiam quia s.præmisi Ius Canonicum Iuri Ciuili ratione dignitatis, excellentiæ &c. Sequuntur ergo rubricæ Decretalium,& per consequens Sexti & Clementinarũ,eo ordine,quo ponũtur in Decretalib.primitus abbreuiatæ,deinde extensæ:& posteà,vt eò facilius mẽti teneãtur,metricè in i.iii. versibus colligẽtur.Vnde nota,quòd hi sunt tituli Decretaliũ non inspecto ordine alphabeti:& primo,primi libri: secũdo,

ſecundi &c.

¶ De ſum.Trin.& fid.ca.id eſt,de ſumma Trinitate & fide catholica.

Conſtit.id eſt,conſtitutionibus.

Reſcrip.id eſt,reſcriptis.

Conſue.id eſt,conſuetudine.

Poſtula.præ.id eſt,poſtulatione prælatorum.

Ele.id eſt,electione & electi poteſtate.

Tranſlatio.epiſc.id eſt,tranſlatione epiſcoporum.

Aut.& vſu pal.id eſt,authoritate & vſu pallij.

Renun.id eſt,renuntiationibus.

Sup.neg.præ.id eſt,ſupplenda negligentia prælatorum.

Temp.ord.id eſt,téporib. ordinũ,& qualitatib.ordinãdorũ.

Scru.in or.fa.id eſt,ſcrutinio in ordine faciendo.

Ordi. ab epiſc. qui re.id eſt, ordinatis ab epiſcopo, qui reſignauit vel renuntiauit epiſcopatui,vel ab excommunicato.

Aeta.& quali.id eſt,ætate & qualitate & ordine præficiédorũ.

Sa.vnc.id eſt,ſacra vnctione.

Sacra.ite.vel non.id eſt,ſacramentis iterandis,vel non.

Ser.non ord.id eſt,ſeruis non ordinandis, & eorum manumiſsione.

Fil.presb.id eſt,filijs presbyterorum ordinandis,vel non.

Ob.ad rati.id eſt,obligatis ad ratiocinia ordinandis vel non.

Corp.vici.id eſt,corpore vitiatis promouendis,vel non.

Biga.id eſt,bigamis non ordinandis.

Cle.pe.id eſt,clericis peregrinis.

Of.archi.id eſt,officio archidiaconi.

Off.archipreſ.id eſt,officio archipresbyteri.

Off.pri.id eſt,officio primicerij.

Off.ſacri.id eſt,officio ſacriſtæ.

Off.cuſto.id eſt,officio cuſtodis.

Off.vica.id eſt,officio vicarij.

Offi.dele.id eſt,officio & poteſtate iudicis delegati.

Off.le.id eſt,officio legati.

Off.iud.or.id eſt,officio iudicis ordinarij.

Off.iudi.id eſt, officio iudicis.

Ma.& obe.id eſt,maioritate & obedientia.

Treu.& pa.id eſt,treuga & pace.

Pac.id eſt,pactis.

Tran

Transac.id est,transactionibus.
Postu.id est,postulando.
Procur.id est,procuratoribus.
Syndi.id est, syndico.
Ijs quæ vi me. id est, ijs quæ vi metúsve causa fiunt.
In integ.re.id est,in integrum restitutione.
Ali.iu.mu.cau.fac.i.alienatione mutandi iudicij causa facta.
Arbi.id est,arbitris.

¶TITVLI LIBRI SECVNDI.

Iudi.id est,iudicijs.
Fo.compe.id est,foro competenti.
Li.ob.id est,libelli oblatione.
Mu.peti.id est,mutuis petitionibus.
Lit.contest.id est,litis contestatione.
Vt li.non contest.id est,vt lite non contestata non procedatur ad testium receptionem,vel ad definitiuam sententiam.
Iu.calum.id est,iuramento calumniæ.
Dila.id est,dilationibus.
Fer.id est,ferijs.
Or.cogni.id est,ordine cognitionum.
Plus peti.id est,plus petitionibus.
Cau.pos.& propri.id est,causa possessionis & proprietatis.
Resti.spo.id est,restitutione spoliatorum.
Do.& contu.id est,dolo & contumacia.
Eo qui mit. in pos.id est,qui mittitur in possessionem causa rei seruandæ.
Vt li.pen.id est,vt lite pendente nihil innouetur.
Seques.posses.id est,sequestratione possessionũ & fructuum.
Confes.id est,confessis.
Proba.id est,probationibus.
Test.id est,testibus & attestationibus.
Test.cog.id est,testibus cogendis vel non.
Fi.instru.id est,fide instrumentorum.
Præsum.id est,præsumptionibus.
Iureiur.id est,iureiurando.
Excep.id est,exceptionibus.
Præscrip.id est,præscriptionibus.
Sent.& re iud.id est,sententia & re iudicata.
Ap.id est,appellationibus,recusationibus & relationibus.

Peregri.id eſt,peregrinantibus.
Confir.vti.id eſt,confirmatione vtili & inutili.

¶TITVLI TERTII LIBRI.

Vi.& ho.cle.id eſt,de vita & honeſtate clericorum.
Coha.cle.& mu.id eſt, cohabitatione clericorũ & mulierum.
Cler.coniu.id eſt,clericis coniugatis.
Cler.non reſi.id eſt,clericis nõ reſidentibus in eccleſia vel præbenda.
Præben.id eſt,præbendis & dignitatibus.
Cler.ægro.id eſt,clerico ægrotante vel debilitato.
Inſti.id eſt, Inſtitutionibus.
Conceſ.præ.id eſt,cõceſsione præbẽdæ vel eccleſiæ nõ vacãtis.
Ne ſe.va.id eſt,ne ſede vacante aliquid innouetur.
Ijs quæ fi.à præ.id eſt,ijs,quæ fiunt à prælatis ſine conſenſu capituli.
Ijs quę fi.à ma.par.ca.id eſt,ijs,quę fiũt à maiori parte capituli.
Vt ec.benef.id eſt, vt eccleſiaſtica beneficia ſine diminutione conferantur.
Re.ec.non alie.id eſt,rebus eccleſiæ non alienandis.
Preca.id eſt,precario vel precarijs.
Commo.id eſt,commodato.
Depo.id eſt,depoſito.
Empt.& vend.id eſt,emptione & venditione.
Lo.& condu.id eſt,locato & conducto.
Re.permu.id eſt,rerum permutatione.
Feud.id eſt,feudis.
Pigno.id eſt,pignoribus & alijs cautionibus.
Fideiuſ.id eſt,fideiuſſoribus.
Solu.id eſt,ſolutionibus.
Dona.id eſt,donationibus.
Pecu.cle.id eſt,peculio clericorum.
Teſta.id eſt,teſtamentis & vltimis voluntatibus.
Suc.ab inteſ.id eſt, ſucceſsionibus ab inteſtato.
Sepul.id eſt,ſepulturis.
Paroch.id eſt,parochijs & alienis parochianis.
Deci.id eſt,decimis,primitijs,& oblationibus.
Regula.id eſt,regularibus & tranſeuntibus ad religionem.
Conuer.coniu.id eſt,conuerſione coniugatorum.
Conuer.infid.id eſt,conuerſione infidelium.

Vot.id est,voto & voti redemptione.
Sta.mo.id est, statu monachorum & canonicorum regulariũ.
Reli.do.id est,religiosis domibus,vt episcopo sint subiectæ.
Capel.mo.id est,capellis monachorũ & aliorũ religiosorum.
Iure pa.id est,iure patronatus.
Censi,id est,censibus,exactionibus,& procurationibus.
Conse.ec.id est,consecratione ecclesiæ vel altaris.
Cele.mis.id est,celebratione missarum, & sacramento eucharistiæ,& diuinis officijs.
Bapt.id est,baptismo & eius effectu.
Pres.non bap.id est,presbytero non baptizato.
Custo.euch.id est,custodia eucharistiæ, chrismatis & aliorum sacramentorum.
Reli.& ve.sanc.id est,reliquijs & veneratione sanctorum.
Ob.ie.id est,obseruatione ieiuniorum.
Pur.post par.id est,purificatione post partum.
Ec.ædi.id est,ecclesijs ædificandis vel reparandis.
Immu.id est,immunitate,aliàs emunitate ecclesiarum, cœmeteriorum,& rerum ad eas pertinentium.
Ne cle.vel mo. id est, clerici vel monachi secularibus negotijs se immisceant.

¶ TITVLI QVARTI LIBRI.

Spon.& matri.id est,sponsalibus & matrimonijs.
Despon.impu.id est,desponsatione impuberum.
Cland.despon.id est,de clandestina desponsatione.
Spon.du.id est,sponsa duorum.
Condi.ap. id est, conditionibus appositis in desponsatione, vel in alijs contractibus.
Qui cler.vel vo.id est, qui clerici vel vouentes matrimonium contrahere possunt.
Eo qui dux.in mat.id est,eo qui duxit in matrimonium,quam polluit per adulterium.
Con.lepro.id est,coniugio leprosorum.
Coniu.ser.id est,coniugio seruorum.
Na.ex lib.ven.id est,natis ex libero ventre.
Cog.spi.id est,cognatione spiritali.
Cog.le.id est,cognatione legali.
Eo qui cog.consan.vx.suæ.id est,eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ.

Consan.

Consan.& af.id est,consanguinitate & affinitate.
Fri.& male.id est,frigidis & maleficiatis,& impotētia coeũdi.
Ma.con.edic.ec.contrac.id est, matrimonio contra edictum ecclesiæ contracto.
Qui fi.sint leg.id est,qui filij sint legitimi.
Qui ma.ac.pos.id est,qui matrimonium accusare possunt, vel contra illud testificari.
Diuor.id est,diuortijs.
Do.inter vi.& vx.& de dote.id est,donationibus inter virum & vxorem:& de dote post diuortium restituenda.
Se.nup.id est,secundis nuptijs.

¶ Titvli qvinti libri.

Accu.id est,accusationibus, inquisitionib. & denũtiationibus.
Calum.id est,calumniatoribus.
Simo.id est, simonia: & ne aliquid pro spiritalibus exigatur vel promittatur.
Ne præla.vi.su.id est,ne prælati vices suas vel ecclesias sub annuo censu concedant.
De magi.id est,de magistris:& ne aliquid exigatur,pro licentia docendi.
Iudæ.id est,Iudæis & Sarracenis & eorum seruis.
Hære.id est,hæreticis & Manichæis.
Schisma.id est,schismaticis.
Aposta.id est,apostatis & reiterantibus baptisma.
His qui fi.oc.id est, qui filios occiderunt.
Infan.& lang.ex.id est,infantibus & languidis expositis.
Homici.id est,homicidio voluntario vel casuali.
Tornea.id est,torneamentis.
Cle.pug.in du.id est,clericis pugnantibus in duello.
Balli.& sagit.id est,ballistarijs & sagittarijs.
Adul.id est,adulterio & stupro.
Rapto.id est,raptorib. incēdiarijs, & violatoribus ecclesiarũ.
Fur.id est,furtis.
Vsur.id est,vsuris.
Cri.fal.id est,crimine falsi.
Sortile.id est,sortilegijs.
Colu.dete.id est,collusione detegenda.
Delic.pu.id est,delictis puerorum.
Cle.vena.id est,clerico venatore.

Cler.

Cler.percuſ.id eſt,clerico percuſſore.
Maledi.id eſt,maledicis.
Cler.excommu.id eſt,clerico excommunicato,interdicto vel depoſito miniſtrante.
Cler.non ord.id eſt,clerico non ordinato miniſtrante.
Cler.per ſal.pro.id eſt,clerico per ſaltum promoto.
Eo,qui fur.or.ſuſ.id eſt,eo,qui furtiuè ordines ſuſcepit.
Exceſ.præ.id eſt,exceſsibus prælatorum in ſubditos.
No.ope.nun.id eſt,noui operis nunciatione.
Priuile.id eſt,priuilegijs & exceſsibus priuilegiatorum.
Purg.cano.id eſt,purgatione canonica.
Purg.vulg.id eſt,purgatione vulgari.
Iniu.id eſt,iniurijs & damno dato.
Pœn.id eſt,pœnis.
Pœn.& re.id eſt,pœnitentibus & remiſsionibus.
Sen.excom.id eſt,ſententia excommunicationis.
Ver.ſig.id eſt,verborum ſignificatione.
Re.iu.id eſt,regulis iuris.

¶Nunc præmiſsis rubricis Decretalium abbreuiatis & extenſis,vt eò meliùs menti teneantur,ſequuntur verſus de eiſdem ſecundum ordinem.

PRIMA ſuprema fides ſtatuit,ſcribitque ſeneſcit.
Poſtulat,electus,tranſlatus,author & vſus.
Inde renuntio,ſuppleo:temporibus quoque ſcrutor.
Ordo reſignatus,ætas,vngitque ſacramen.
Filius & ſeruus,obnoxius & vitiatus.
Hinc bigamus,clerus,peregrinus & archileuita.
Archiſacer,primas,ſacri cuſtos,vice fungens.
Delegans,legans,iudex ex ordine dictus.
Iudicis officium,maior pax,pacta ſequuntur.
Tranſigo,poſtulo,procuro,vel ſyndicus eſto.
Hinc metus integrat,alienat,arbitrium dat.
IVDICIVM forusque,libellus,mutua poſcens.
Litem conteſtans,ſine quo non ſuſcipe teſtes.
Iuro dilatis,ferijs,ex ordine noſco.
Plus peto de cauſa:ſpoliatus reſtituendus.
Eſt dolus eſt miſſus,lis pendens,atque ſequeſter.
Confeſſusque,probo,teſtis,teſtes quoque cogo.
Inſtruo,præſumo,iuſiurans,excipiendo.

Præſcri

Præscribo,sententio,prouoco,pergoque firmo.

DIVVS honor,clerus,habitans clerus quoque iunctus.
Non residens dignus:æger vel debilitatus.
Instituo concedendo ne sede vacante.
Et sine consensu maior pars non minuatur.
Ecclesiæ res,atque precaria commodo,pono.
Vendo,loco,mutuo,feudum pignusque cauendo.
Atque fideiussor soluit dat peculiorum.
De testamentis etiam succedo sepultis.
Parochijs,decimis,vult regula religiosis.
Coniux,conuersus infidus,vota redemit.
Inde status monachi,domus atque capella locorum.
Iure patronatus,de censibus ara sacrata.
Missaque baptismus,quo non est presbyter vsus.
Eucharistia reliquiæ ieiunia pura.
Aedes immunes seculi,fuge clerice merces.

SPONSVS & impubes,clandestina,sponsa duorum.
Conditio vouens,qui polluit atque leprosus.
Seruus de natis,sequitur cognatio duplex.
Post consanguineam,consanguinei,gelidique.
Coniugium vetitum,sequitur,qui legitimi sunt.
Accusare queunt,diuortia,dona secunda.

ACCVSATIO siue calumnia simonialis.
Prælati rabi,Iudæus,hæreticusque.
Schismaticus,apostaticus,natos perimentes.
Infans expositus,homicidia,torneamenta.
Hinc clerus pugnans,post hocque sagittat adulter.
Ecclesiæ raptor,sequitur fur,hinc & vsura.
Falsarius,sors,colludens,crimen puerorum.
Clerus venator,percussor,maledicusque.
Clerus depositus,qui non est ordo minister.
Saltus furtiuus,excessus,opusque nouellum.
Lex priuata subit,sequitur purgatio duplex.
Iniuriæ pœnæ,quæ remissio post anathema.
Verborum signi.sequitur pòst regula Iuris.

¶Hi sunt speciales versus de rubricis Decretalium secundum ordinem suum. Et vt suprà tactum est, vbi dicebatur de Decretalibus,clxxxv.sunt rubricæ seu tituli.

¶Sunt autem capitula in Decretalibus tria milia minus xviij.

Versus:

Versus:

Bis centum tituli, sed quindenos remouebis.
Sunt Decretales ter mille, sed absque nouem bis.

PRæmissis titulis seu rubricis Decretalium abbreuiatis & extensis non inspecto ordine alphabeti, sed eo ordine, quo ponuntur in Decretalibus, & præmissis versibus de eisdem secundum ordinem, vt eò melius mente teneantur: sequuntur nunc ijdem tituli siue rubricæ Decretaliũ extensi per ordinem alphabeti, secundum ordinem librorum eos continentium ordinati: vt lector Iuris si indiguerit, citius inueniendo quemlibet illorum recurrat ad eos.

¶TITVLI LIBRI DECRETALIVM.

¶In sexto autem libro sunt rubricæ pauciores, videlicet circa lxxij.& in Clementinis adhuc pauciores,videlicet.xlvij.

¶Capitula scire cupiens in his duobus mox numerabit: sed magis profectò quid contineant attendendum est,quàm quot sint. Vt autem faciliter sciretur in versibus præmissis,quæ rubricæ Decretalium essent in Sexto,& quæ in Clementinis: desuper signandæ essent cum rubro vj.in sexto:& vij.in Clementinis, quod aliquo labore fieri posset.illum ad remouendum tituli siue rubricæ libri Sexti, & Clementinarum consequẽter sequuntur: vt in eisdem positæ sunt libris, non inspecto ordine alphabeti. Et primò tituli siue rubricæ libri primi Sexti Decretalium.

¶TITVLI PRIMI LIBRI SEXTI DECRETALIVM.

¶TITVLI SECVNDI LIBRI SEXTI DECRETALIVM.

¶TITVLI TERTII LIBRI SEXTI DECRETALIVM.

¶TITVLI QVARTI LIBRI SEXTI DECRETALIVM.

¶TITVLI QVINTI LIBRI SEXTI DECRETALIVM.

POsitis titulis quinq; librorum lib.vj.prout cõsequenter ponuntur in libris non inspecto alphabeti ordine, ponũtur ijdem tituli siue rubricæ præfatorum librorum libri sexti secundum ordinem alphabeti: vt à lectoribus citius inueniri valeant.

¶TITVLI SIVE RVBRICAE SEXTI LIBRI DECRETALIVM.

¶Nota, quod in libris Sexti Decretaliũ ſunt tituli ſiue rubricæ lxxij. In primo libro xxj. In ſecundo xv. In tertio xix. In quarto iij. In quinto xij.

Sequuntur tituli ſiue rubricæ Clementinarum, vt in libris earum conſequenter poſiti ſunt ordine alphabeti non inſpecto.

¶TITVLI PRIMI LIBRI CLEMENTINARVM.

¶TITVLI SECVNDI LIBRI CLEMENTINARVM.

¶TITVLI TERTII LIBRI.

De concesſione præbendæ vel ecclesiæ non vacantis.
De rebus ecclesiæ non alienandis.
De rerum permutatione.
De testamentis & vltimis voluntatibus.
De sepulturis.
De decimis, primitijs, & oblationibus.
De regularibus & transeuntibus ad religionem.
De statu monachorum & canonicorum.
De religiosis domibus vt episcopo sint subiectæ.
De iure patronatus.
De censibus, exactionibus, & procurationibus.
De celebratione missarum & sacramento Eucharistiæ & diuinis officijs.
De reliquijs & veneratione sanctorum.
De immunitate ecclesiarum, cœmeteriorum, & rerum ad eas pertinentium.

¶TITVLI QVARTI LIBRI.

DE consanguinitate & affinitate.

¶TITVLI QVINTI LIBRI.

DE magistris, & ne aliquid exigatur pro licentia docēdi.
De Iudæis & Sarracenis & eorum seruis.
De homicidio voluntario vel casuali.
De excesſibus prælatorum in subditos.
De priuilegijs & excesſibus priuilegiatorum.
De pœnitentijs & remisſionibus.
De sententia excommunicationis, suspensionis, interdicti, & solutionis.
De verborum significatione.

POsitis titulis quinque librorum Clementinarum, prout communiter ponuntur in libris non inspecto alphabeti ordine, ponuntur ijdem tituli, siue rubricæ præfatorū librorum Clementinarum, secundum ordinem alphabeti: vt à lectoribus citiùs inueniri valeant.

¶TITVLI SIVE RVBRICAE LIBRI CLEMENTINARVM.

APpellationibus, recusationibus, & relationibus. lib. ij. titulo vndecimo.
Causā posſesſionis, & proprietatis. lib. ij. tit. iij.
Concesſione præbendæ, vel ecclesiæ nō vacantis. lib. iij. tit. iij.

Censib

Senten

Sententia & re iudicata.lib.ij.tit.x.
Sepulturis.lib.iij.tit.vij.
Statu monachorum & canonicorum regularium. lib.iij.tit.x.
Sententia excommunicationis, suspensionis & interdicti, & solutionis.lib.v.tit.vij.
Testamentis & vltimis voluntatibus.lib.iij.tit.iiij.
¶Vt lite pendente nihil innouetur.lib.ij.tit.v.
Vita & honestate clericorum.lib.iij.tit.j.
Verborum significa.lib.v.tit.viij.
¶Not. quòd in libris Clemen.& Decretalium sunt tituli siue rubricæ xlij. In primo lib.xj. In secundo xj. In tertio xvj. In quarto j. In quinto viij.

COllige per versus quid vult distinctio quæuis.
Vt videat quisque diuinum Ius hominisque.
Vtque sciat, per quæ consistunt iura Quiritum.
Et cur dicatur res ecclesiastica canon.
Regum cur fuerint à primo condita iura.
Nec liceat cuiquam ius naturale mouere.
Hæc mala peccati distinguit ludificati.
Ex hac cognosces, qui leges composuerunt.
Re qua ius naturæ à consuetudine differt.
Vt naturali cedant, quæ constituuntur.
Sic legi regum lex præualet ecclesiarum.
Mandato iuris & legum vincitur vsus.
Omnia iustitiæ discretio prouida pensat.
Non dispensatur vbi naturale patet ius.
Sic nec agas leuia, quòd quis vitet grauiora.
Ttempus in hac disce, quo canon cœperit esse.
Respicias quot erant, & eos, qui constituerunt.
Actor sit papa, si concilium celebrandum.
Dicitur hic, quòd bis synodus celebratur in anno.
Hæc monstrat, quid Decretalis epistola possit.
Tantò quis valeat, quò quis rationibus instat.
Summos seu minimos, recitans locat inferiores.
Ista loca distinguit, & ordinat ecclesiarum.
Consecrat hæc omnes maiores, siue minores.
Discutit ista genus, patriam, vitamque sacrandi.
Hæc dat cuique suum, veniale de crimine distans.
Sit post baptisma contentus coniuge sola.

Hac

Hac Augustinus nubentis vota requirit.
Ista sacratorum contractum damnat & odit.
Hoc locus & causa tempus persona notantur.
Contradicit & hæc per concilium Manichæis.
Tangit & hæc, quæ contineant offerre volentes.
Instruit hæc leuita minor, quòd contineat se.
Ordo sacer non detur ei, si quis bigamus sit.
Fœmina pontifici, persona domestica non sit.
Ista docet præsul, quòd debet sobrius esse.
Adstruit hæc prudens, quòd debeat esse sacrandus.
Hæc prohibet legere gentilia metra satyræ.
Scripturas sacras sacrandus scire iubetur.
Admonet hæc illum, qui non extrinseca nouit.
Nisi sit ornatus, hic non admittitur ipse.
Conuenit esse modum gressus verbique cibique.
Tutius est ipsi, si sit cunctis bonus hospes.
In factis, verbis, hunc condecet esse pudicum.
Gloria pontificis est, vt procul ingluuies sit.
Expedit vt non sit percussor quisque sacerdos.
Respuit hæc hominem distinctio litigiosum.
Mittit in interitum cupidos: hæc fœnus abhorrens.
Abijcitur sacrandus in hac si sit neophytus.
Non venit ad clerum, qui corpus habet vitiosum.
Iudicat hæc primò grauiter, sed pòst moderatur.* *Aliàs, miseretur.
Sacrari vetat hæc omnes, quos curia stringit.
Præpositus primò datur hic præposterus ordo.
Idcirco vetat hos: quia sæpius hi repetuntur.
Reijcit hæc seruos sine libertate sacrandos.
Eijcit abscissos, & corporibus vitiatos.
Condemnatur in hac generatio presbyterorum.
Hic baptizatus prohibetur si fuit æger.
Hæc vetat abbate monachos nolente sacrari.
Officium negat hæc nisi sit bene quisque probatus.
Nullus erit præsul, nisi quem sacer ordo decorat.
Indigni laici iubet hæc ne pontifices sint.
Clerus, plebs, princeps: hic eligit, hæc petit, hic vult.
Vsurpans laicus id, vt eligat audiat istam.
Sed docet hæc per quid tribuatur præsulis ordo.
Cùm dissensio sit, à pluribus ædita stabunt.

Vt ſacretur ab omnibus archiepiſcopus, hæc vult.
Inſtituique iubet à præſide presbyteros hæc.
Vult hæc ſacrari, ſi cui dubius fuit ordo.
Si vult hoc præſul lectores condiat abbas.
Eccleſia titulo, vt carens non promoueatur.
Reſpice dicta patrum ne promoueas alienum.
Abnuit hæc recipi, cui dimiſſoria non eſt.
Tutè ſuſceperis, quem ſic formata tuetur.
Punit maiores dum promouet inferiores.
Diſtinguit tempus hæc, in quo promoueantur.
Tempora diſtinguit, & in his ieiunia ponit.
Rectos indicat hæc modulos interſtitiorum.
Iſta dat annorum numerum, quo promoueantur.
A quibus ipſa patris electio debeat eſſe.
Sed loca pontificis docet hæc & presbyterorum.
Crimine quo careat ſacrandus in hac replicatur.
Hæc dat pauperibus, lapſoſque docet reparare.
Vt nec conſenſum det peccatis alienis.
Sollicitus ſit epiſcopus oppreſſos releuare.
Congruit, vt præſul primùm ferat hoſpiti curam.
Incautum largum vetat hæc: venantibus obſtat.
Hac datur impenſa viduas inopeſque tueri.
Reſpuitur clerus ſi non pius aut cupidus ſit.
Iſtic ſit regula hæc, & quòd bene præpoſitus ſit.
Ex hac ſacrari prohibentur litigioſi.
Tutius ante petat, niſi ſit ſatis eccleſiæ res.
Hæc plus corde probat domino, quàm voce canendum.
Hæc dat obedire maioribus inferiores.
Non negat iſta ſuas mandare vices patriarcham.
Sed non omnino vetat iſta tacere minores.
Vt ſeculi princeps non ordinet eccleſiæ res.
Vrbs non ſignatos apices non vult neque mittit.
Eſt ius muniri peregrinum quinque ſigillis.
Vniuerſalem nullum ſinit iſta vocari.
Iſta vetat, ne qui celebrent niſi pallia dentur.
Moribus indecori, non pallio ſunt decorandi.
Abſit vt vna duos habeat prouincia patres.
Senſum verſibus ijs dat cauſæ quæſtio quæuis.
Damnat ementes ſpiritualia gratia Chriſti.

Ingressum vendens vel emens perdit ecclesiarum.
Si pro præbendis dederis quid, simon haberis.
Criminis ignorans fiet reus ille paterni.
Ecclesiam reddit ista vix, quòd ordine præstet.
Rursus promotos abscidit Ius promouendos.
Ecclesia pax plena sibi clerique negatur.
¶ Causa patens cùm sit cunctis non quæritur ordo.
Ad Ius vel synodum nullus trahat expoliatum.
Vim talem subeat, qualem fecisse volebat.
Ad testesque duos præsul conuincitur aptos.
Si cadit accusans, non cogitur reus vltra.
Respuitur iure vox dilatoria si sit.
Vir bonus accusat quemuis licet inferior sit.
Mandato legis datur accusatio scriptis.
¶ Quod plenè restitui debeat, Ius edocet omne.
Vtitur indicijs quanto fuit expoliatus.
Apertè tractetur quamuis inducia detur.
Restat vt infamis & homo sine lege tacens sit.
Vox inimica domestica non obest alieno.
Mitti vel duci non debet ad exteriores.
Liber ab hac non stat simul quem sua culpa remordet.
Iudex auditor non fiat præsulis vnus.
Iudicio nullus vnquàm damnabitur absens.
Exigitur ne quis in quo cadit hoc repetatur.
Torquet in actorem sibi vox obiecta reatum.
¶ Omnis anathema nec agat, nec testificetur.
Ritè tacet quiuis minor illum si tenet ætas.
Dum nequis agere, nequeas testificari.
Ius statuit, ne sit quis vnquam testis & actor.
Nunquam damnetur quiscùm non possit adesse.
Dat Ius quod quis agat pro se ciuilia tantum.
¶ Mittit famosum neglecta probatio flagris.
Est accusandus semel & bis: terque vocandus.
Nemo procuret crimen, ciuilia curet.
Baiula Iuris iubet, vt synodalia fiant.
Reuera malus est mala cuius qui malè pandit.
Aut caput aut lingua delatori capuletur.
¶ Omnes infames taceant, aut crimine tanti.
Præsulis obiecta, nisi vera proles reprobaris.

Iudicium expetere nunquam debes alienum.
Alter adesse potest;si sit prouincia discors.
Si cadit accusans,non cogetur reus vltra.
Est qui dum viuit nemo sibi substituendus.
Tutus semper erit hic qui se dante recepit.
¶Dat ius ne statuat,successorem sibi præsul.
Nullus amicorum mihi prosit vt eligar vnus.
Electus cùm sim,præstatur cautio damni.
Est secum standum,sententia ni vetat ipsum.
Ordinis est, ne quis vnquam redeat sine scriptis.
¶Si quis anathema statuit,virtute carebit.
Iudicis,& alterius nullus est ordo petendus.
Curent primates bene sua non aliena.
¶Non dubites dotem , cum basilica retinendam.
Ordinet & seruet,dispendet,non alienet.
Nil præterquàm duos,præsumat sumere soldos.
¶Iudicet vt laicus,clerum non attrahat vllus.
Iudicium secli,sequitur suspensio cleri.
Seu bona seu mala sit sententia,dico tenendam.
¶Dico quòd proprium,poterit quid clerus habere.
Ecclesiæ si res vendis,vel emis sibi reddas.
Si dare vis & des,dare non potes ecclesiæ res.
Ex re communi,quæsitis vtimur æquè.
Si fortasse voles testari,de proprio des.
¶Ecclesiæ baptismali,dandæ decimæ sunt.
Tempora longa trahũt,ius funeris & decimarum.
¶Ius est,ne quis plus repetat, quàm debeat alter.
Non nisi ciuili re,frater testis habetur.
Tale quid exercens,non debet clericus esse.
Si tulerit plus quàm dederit, iam fœnus habetur.
Ex malæ quæsitis,eleemosyna non fit egenis.
Si malè parta tenet,dignè non pœnitet vllus.
¶In furia non pœna datur, cùm pœna notatur.
Nec retinere licet,quæ sunt promissa patrono.
Solum voce nequit condemnari mulieris.
Tali die domini,placitum non debet haberi.
Atque probatur,in hac probatio danda neganti.
Nec confessio fit,nec iuramenta coacta.
Tollere non poterit,quẽ confert solus honorem.
In

In grauibus si sit deuictus, eijciatur.
¶ Dantur in hac monachi, pastores ecclesiarum.
Abbas ecclesiam, præsul debet dare curam.
Hic legitur quòd ius, & rem præscriptio tollit.
Quadragenis domibus, præscriptio religiosis.
Tales si teneant ius, non tamen ergo gubernent.
Vsurpans sine iudicio, rem decidet à re.
Respuit à laicis ius ecclesias retineri.
¶ Quæritur an liceat, cordis dimittere votum.
Vt sua Gonsaldus teneat, quæ dederat æger.
Omne monasterio remanebit, nec redit ille.
Dum redit illicitè, quæ contulit illa manebunt.
¶ Terminat hæc apud alumnum synodale statutum.
Vt non Abbates, à præsule constituantur.
¶ Vt præsul clerum non impediat monachandum.
Ipso nolente, tamen non suscipit alter.
Sed iam Canonicos, canon prohibet monachari.
¶ Quem pater offert, si placet, exit cùm sit adultus.
Visam mox vestem, si non pater abdicat, hic stet.
Offert inuitum, nec seruat religionem.
Et si fortè placet, monacho transire licebit.
¶ Prima sit ex titulo: sit commendata secunda.
Ecclesiam renui, vetat hæc, aliaque cupiri.
Tertia ne liceat tractare negotia secli.
In clara veste prohibetur clericus esse.
Examen proprium fugiens, sine spe graduum sit.
¶ Iuramenta licet homini dare quando necesse.
Si sic esse putat, vt ait, non peierat ipse.
Taliter exemplo, quòd obediat iste probatur.
Vota promissa mutentur turpia si sint.
Si periurare cogis, periurus haberis.
¶ Ex iusta causa multis licet arma mouere.
Fit bellum iustum, si pro rebus repetendis.
Fas est quandoquidem socio succurritur armis.
Inferrique docet vindictam quæstio quarta.
Cum sit ad hoc positus, vt puniat ille meretur.
Iura iubent homines peruersos ad bona cogi.
Ecclesiæ rebus sint hæretici spoliandi.
Tandem de clero nulli licet arma mouere.

Si quis es hæreticus, tua sit sententia nulla.
Interdum mali post mortem corripiuntur.
Crimine prædonum non damnetur domus eius.
Tuta sit ecclesia, quam lex priuata tuetur.
Et si subsequitur lex altera, derogat illi.
Mentem diuinam rimantes, sortilegi sunt.
Vita non viuunt, qui peccant ista tenentes.
Nomina, materiam, quæ per primordia sumpsit.
In quatuor disces ista, si fortè requiris.
Tales, ni cessent, communio tollitur ipsis.
Vinctum pontificis, non solues tu moriturum.
Morte facit pœnas, noli proponere quantum.
Si sit solenne, dirimit connubia votum.
Sponsa ligat sponsum, propriè non est tamen vxor.
Soluit disparitas cultus connubia quæque.
Iungitur hic alij, si respuit illa manere.
Testatur bigamum sacer Augustinus eundem.
Viros coniugij, personæ dissipat error.
Tantum conditio poterit, si vilior erit.
Nam contracta prius non soluit fœdera, sed post.
Parui contrahere nequeunt sponsalia iure.
Spiritalis naturali non societur.
Vxorisque suæ cognatis non societur.
Mandatur clandestiua ne connubia fiant.
Pollutam vetat, hæc in mortem fraude parentem.
Si datur inuita, pòst quando placet reddit illam.
Vt nulli nubat, nisi patris sponsio fiat.
Ducere lex prohibet in coniugio meretrices.
Obstat coniugio sacro complenda libido.
Cùm liber sit animus, non spondeat hanc pater eius.
Tangere ne liceat aliam, quàm stirps sibi fiat.
Reuera siue mente caro nunquam violatur.
In simili lapsu, non hanc dimittet adulter.
Nullam, dum viuit hæc, hic pro coniuge ducat.
Alter non peccet, quo damnetur minus alter.
Frigidus est, alij tunc non sociabitur vlli.
Vir non abijciat, sine iudicio, mulierem.
Tertia si credis, purgat confessio crimen.
Purgat secretum cordis contritio crimen.

Et profectò semel, dilectio non cadit vnquam.
Nemo semel si pœnituit, bene pœnitet vltra.
Ista probat dimissa semel peccata teneri.
Magna cautela, quiuis pensare tenetur.
Debeat esse gemens, & qualis vulnera purgans.
Omnes baptismi maculas, quo tegere possit.
Dum tamen in vita, post mortem ducere vitam.
Vt vir non oret, vxor si debita quærit.
Mens vtriusque nisi sit, non bene continet alter.
Tuta manet, viuente viro, quæ nescia nupsit.
Vult Leo, si venit hic, redit hæc, retinensque priorem.
Cognatam propriam, nemo pro coniuge ducat.
Omnes vxoris consanguineos reprobabis.
Nunc septenorum graduum distinguitur ordo.
Vtque status hominis, sic est generatio quarta.
Truncus ponitur hic cum ramis, vt docet author.
In testes recipi, monstrat tibi sexta parentes.
Tangitur hic, quòd non incestu gignitur hæres.
Vtitur hæc, in quo dispensandum licitum sit.
Aut si fraus subeat, cogetur illa reuerti.
Susceptam sobolem, vetat affini sociandam.
Tunc raptus fiet, cùm vi deducitur illa.
Coniungetur ei purgatio crimine raptus.
¶ Consecrat ecclesias domini distinctio prima.
Panis sacrati fert sacramenta secunda.
Tertia dat ferias, nobis ieiunia subdit.
Baptismaque docet, tempus distinctio quarta.
Confirmat, sacrat, officijs ieiunia laudat.
Pneumate donato, concludit fine beato.

¶ Explicit Decretum versificatum.

¶ Sed quia Decreti rubricas nimis esset fastidiosum enumerare, propter maximam multitudinem: ne tamen naturam eius prætercam, versus subiunxi totam materiam Decreti significãtes in genere de qualibet distinctione, & omnibus quæstionibus cunctarum causarum.

Liber Decretorum distinctus est in tres partes: Quarum prima vocatur distinctiones, & huiusmodi sunt centum & vna. In primis duabus distinctionibus, tractat magister Gratianus de Iure, ponendo iuris diuisionem, subdiuisio-

nes,& diuersarum specierum differentias & conuenientias. In tertia, quid sit canon, quid priuilegium, & quid officium leguni. In quarta, quare leges factæ sunt, & quales esse debeant, & quando ex eis, vel secundũ eas sit iudicandum, ac de Quadragesimali obseruatione. In quinta, de muliere enixa vel mẽstruosa. In sexta, de multiplici genere illusionũ. In septima, de conditoribus legum. In viij. quòd veritati & rationi sit cõsuetudo postponenda. In ix. quòd tribunalia regum sacerdotali sunt potestati subdita: & quòd pontifices & reges sese indigẽt. In x. quibus legibus Imperatorum sit obtemperandũ, & quòd mendacia scriptorum non sunt admissa Canonibus, & si quan do inueniantur, sunt corrigenda in opusculis tractatuum. In xj. quòd vsus & consuetudo legem & canonem non vincant: & quæ con.ob. In xij. de cõsuetudine & more: & quẽ quisq; mo dum psallendi debet tenere. In xiij. quòd minus malum est eligendum. In xiiij. quòd non sunt aliqua committenda delicta à nobis, ne alij grauiora cõmittant, & quæ conscientias valeant temperare. In xv. distinctione, quo tempore generalia concilia cœperunt: & quorum patrum recipiũtur opuscula. In xvj. distinctione, qui synodi vel concilia roborentur authoritate Romani pontificis. In xvij. quòd absque authoritate Romani pontificis synodus non debet cõgregari. In xviij. de pœna eorum, qui synodo adesse contemnunt de authoritate Romanæ sedis. In xix. de authoritate Decretalium epistolarum & apostolicarũ sanctionum. In xx. distinctione magister incipit age re de ministris ecclesiæ. In xxj. de diuersis ordinibus & gradibus ministrorum. In xxij. de dignitate Romanæ ecclesiæ & quorundam librorum. In xxiij. de ordine ministrorum, incipiens à Romano Pontifice, descendendo per singulos gradus vsque ad ostiarium. In xxiiij. de examinatione ordinãdorum. In xxv. de officijs clericorũ: incipiens ab ostiario, & ascenden do vsq; ad episcopalem dignitatem, scilicet archiprimicerij & thesaurarij, circa mediũ illius distinctionis. Nunc autem magi ster Gratianus incipit declarare illas xx. pœnas, & peccata regulæ apostolicæ, quas enumerat Apostolus in epistola ad Titum, & ad Timotheum. Et prosequitur in eadẽ distinctione. Oportet Episcopũ & quẽlibet ad sacros ordines promouendum esse sine crimine, supple notabili. In xxvj. magister deter minat de illa clausula regulæ apostolicæ prædictæ, Vnius vxo

ris

ris virum continuando deinceps de continentia clericorum vsque ad tricesimamquartam distinctionem. In xxxv. determinat illam clausulam regulæ apostolicæ, sobrium: cuius tamen partem reseruat, vsque ad xliiij. distin. In xxxvj. distin. prudentem. & illam prosequitur in tribus distinctionibus immediatè sequétibus. In xl. & xlj. distin. illud, ornatum doctorem. In xlij. illud, hospitalem. In xliij. pudicum & doctorem. In xliiij. illud, non vinolétum. quod est pars illius quod dictum est superius, distin. xxxv. sobrium. In xlv. illud, non percussorem. In xlvj. illud, non esse litigiosum. In xlvij. illud, non cupidum, domus suæ bene præpositum. In xlviij. illud, non neophytum. In xlix. magister breuiter recapitulat præcepta regulæ apostolicæ prædictæ. In l. magister agit de lapsu & reparatione clericorum. In lj. de curialibus ordinandis vel non. In lij. de præpostera ratione sacrorum ordinum. In liij. de curijs annexis recipiendis in clericum vel monasteriũ. In liiij. de seruis & manumissis. In lv. de corpore vitiatis, bigamis, illiteratis, publicè pœnitentibus ordinandis vel non. In lvj. de filijs presbyterorum & natis de fornicatione & adulterio. In lvij. de baptizatis in ægritudine non ordinandis. In lviij. de monachis non ordinandis sine licentia sui abbatis. In lix. de laicis literatis non subitò ordinandis. In lx. de electione personarum ecclesiæ. & in tribus sequentibus. In lxiiij. & lxv. de consecratione episcopi. In lxvj. de promotione archiepiscopi. In lxvij. de ordinatione presbyterorum. In lxviij de ordinatione non iteranda, & de coepiscopis. In lxix. de non ordinatis ne in ecclesia ministrét. In lxx. ne aliquis ordinetur sine titu. In lxxj. ne aliquis ordinetur à non suo episcopo. In lxxij. ne aliquis ignotus sine literis commendatitijs recipiatur. In lxxiij. qualiter commendatoria vel dimissoria vel formata sit facienda. In lxxiiij. de clericis inuitis non ordinandis. In lxxv. de tempore & die consecrationis episcoporum, necnon de temporibus ordinandorum aliorum clericorum. In lxxvj. de ieiunijs & quatuor temporibus. In lxxvij. & lxxviij. de ætate ordinandorũ. In lxxix. repetit de ordinatione summi pontificis. In lxxx. in quibus locis sunt ordinandi episcopi vel archiepiscopi. In lxxxj. & alijs sequétibus repetit quædam de præceptis regulæ apostolicæ, & maximè de cõtinentia clericorum. In xc. de licitis & honestis operibus clericorũ. In xcj. de modo cãtãdi in ecclesia, & electi

poteſtate. In xcij. de obediẽtia minorũ erga maiores. In xciij. de legato Romani pontificis, & præſentationibus archidiaconorum. In xciiij. de exceſsionibus presbyterorum & epiſcoporum. In xcv. & xcvj. de diſtinctis poteſtatibus ſecularibus & eccleſiaſticis. In xcvij. repetit de ignotis non ordinandis. In xcviij. & alijs ſequentibus tractat, de authoritate archiepiſcoporum & primatũ, & vſu pallij. In vltima diſtinctione dicitur de vna prouincia, ne in duas partes diuidatur ſine principis authoritate.

SEcũda pars Decreti dicitur cauſæ: eò quòd diſtincta ſit per cauſas xxxvj. In ſingulis autẽ cauſis apponit magiſter Gratianus plures quæſtiones, in qualibet illarum allegans pro vtraq; parte. tandem definitiuam ſententiã ſubiungens: vt per hoc rationes certorum iudiciorum inſtruat. In prima igitur cauſa dicit de ſimoniacis, quæ cõtinet in ſe ſeptem quæſtiones. In prima quæritur vtrũ emere ſpiritalia ſit peccatum. Solutio, ſic. In ſecũda quæritur, vtrum pro ingreſſu eccleſiæ vel monaſterij ſit pecunia exigenda vel perſoluenda. Solutio, non. & huiuſmodi negatiua eſt vera. In tertia quæritur, vtrum ſtipendia eccleſiæ emere ſit ſimonia. Solutio, ſic. In quarta, vtrum ille ſit reus criminis, cuius pater illo ignorante ſimoniã cõmiſit. Solutio, ignorantia facti non iuris excuſat eum. In v. vtrum liceat ea retinere, quæ pater filio ſimoniacè acquiſiuit. Solutio, de rigore iuris non: ſed de miſericordia ſecùs eſt. In vj. vtrum ordinati à ſimoniacis ignorãter ſint abijciendi vel non. Solu. probata iuxta ignorantiã miſericorditer tolerãtur. In vij. vtrũ renuntians hæreſi ſit recipiẽdus in dignitate epiſcopali. Solutio, de iuris rigore deponitur: ſed ex diſpenſatione ſuſtinetur.

¶ Secũda cauſa, & quatuor quæ ſequũtur agũt de ordine iudiciario. In qua ſunt octo quæſtiones. In prima quæritur, vtrũ in manifeſtis ſit ordo iudiciarius requirẽdus. Sol. ſic, niſi ſit notoria. ca. de manifeſta. In ij. vtrũ ſpoliatus ab aliquo ſit iudicãdus. Solu. non ante reſtitutionẽ. c. nullus. In iij. qua pœna ſunt feriẽdi, qui in accuſatione defecerint. Solu. talionis. c. calũniator. e. cau. & q. In iiij. ſi accuſatore deficiente reus ſit cogendus ad purgationem. Solut. non, niſi infamia publica laboret, vt hic per totum. In v. an duorum teſtimonio epiſcopus ſit condemnandus? Solu. ſic. ca. presbyter. In vj. quo remedio cauſæ ſubueniatur, vel cauſa ſubleuetur? Solu. per appellationẽ ante

ſenten

sentẽtiam vel post.ca.biduum. In vij.an laici ad accusationem clericorũ sint recipiendi?Solu.de iure antiquo sic:de nouo nõ. In viij.qualiter accusatio debet fieri? Sol.in scripto.c.in agendo si libellum. ¶ Tertia causa habet xj.quæstiones.In j.quæritur,an restitutio sit fienda quibuslibet spoliatis?Sol.sic,nisi in istis casibus,Infamatus,apostaticus, iustè spoliatus.Præcisus cũ suspecto non restituũtur.ca.patet. In ij.de inducijs, quõ spatio sint dandæ:an post restitutionem tantum, & an post vocationem ad causam quibuslibet concedendæ sint? Solut.ad arbitrium iudicis.In iij.quo spatio mensium sint induciæ concedendæ? Sol.ad arbitrium iudicis.In iiij.vtrum infames sint recipiendi ad accusationem? Sol.non,nisi contra cõsimiles.In v.an testes de domo accusatorum sint producendi,vel inimicorum vox sit audienda? Sol.inimici minimè: nec etiam domestici, quibus imperamus,possunt.In vj.an extra prouinciam reus sit producendus? Sol.non,nisi per appellationem.In vij.an sit audienda eius sentẽtia,quem cum reo par inficit malitia? Sol.sic, quandiu tollatur ab ecclesia.In viij.an episcopus ab vno possit iudicari? Solut.non, nisi septem episcopis reseruata sententia summo Põtifici.In ix.an absens aliquis sit accusandus? Sol. nisi sit absens pro contumacia.In x.vtrum deficientes vno casu sint admittendi ad consequentia? Sol.sic.c.placuit.In xj.vtrum accusatus in accusatorem possit conuertere accusationem? Sol. non,nisi maiori crimine. ¶ Quarta causa habet vj.quæstiones.In prima quæritur,an in excommunicatione constitutus alium accusare valeat? Sol.non.In secunda,an intra xiiij.annum possit quis testificari? Solu.nõ. In tertia,an ab accusatione prohibitus possit testis existere? Sol.nõ.ca.spatium. In iiij. vtrum idem possit accusator,& testis existere? Solu.non.cap. j.& ij. In v.si ad causam vocatus non venerit die statuta, an sit excommunicandus? Sol.sic,nisi iustam causam absentiæ probauerit. In vj.an calumniator in propria causa sit audiendus? Solu.sic,si causa nõ sit criminalis. ¶ Quinta causa habet sex quæstiones.In j. quæritur qua pœna sit puniendus,qui famosum librum scripsit? Solutio,anathematizandus: nisi scripta probauerit.cap. quidam malis. In secunda, quoties sit quis ad causam vocandus,antequam sententiam excommunicationis accipiat? Solutio, non solum semel, sed etiam bis vel ter. In tertia, an procurator causam alicuius agere valeat, qui per se

tunc adesse non potest? Solutio, criminalem non, nisi sit illustris persona. causam verò iniuriarũ, quilibet potest. capitulo, episcopi. In quarta, an absque synodali audientia episcopus sit damnandus? Solut. non. In quinta, an sit habendus inimicus, qui amicum accusaturus est? Solut. non, si hoc agat ex veritate. cap. illi qui. In vj. qua pœna sit plectendus, qui non probat quod obijcit. Solu. talionis. cap. epiphanium. ¶ Sexta causa habet v. quæstiones. In prima quæritur, an crimine irretiti vel infamia notati ad huiusmodi accusationem sint admittendi? Solu. non. cap. sunt plurimi. In ij. si episcopus accusationem in accusanté vertere voluerit, vtrum simplici verbo eius sit fides adhibenda? Sol. non, absque certa probatione. In iij. an liceat expetere iudicium archiepiscopi alterius prouinciæ? Solutio, nó, nisi in causa damnationis. In iiij. cuius iudicium sit expetendum, cum episcopi prouinciæ in sententia discordant? Sol. archiepiscopi & coëpiscoporum vltimæ prouinciæ. ca. j. & ij. In v. an accusatore deficiente reus sit cogẽdus ad probationem? Solutio, non, sed ad purgationem si laborat infamia. c. actor.

¶ Septima causa habet duas quæstiones. In prima quæritur vtrum viuẽte episcopo alius possit in eadem ecclesia ordinari? Sol. non, nisi trãsferatur vel cedat: præ infirmitate tamé vel senectute datur ei coadiutor. ca. quamuis iste. In ij. vtrum isti, qui deserunt causa infirmitatis, valetudine recepta possint cathedram repetere? Sol. non.

¶ Octaua causa habet quinq; quæstiones. In prima quæritur, an liceat episcopũ successoré eligere? Solut. non. c. apostolica. In ij. an amicorum patrocinia debeant in electione cõualescere? Sol. non. c. illud. In iij. an sit simonia post electionem propter indénitatem iuramentum præstare? Sol. sic, si pactum super hoc processit. ca. talia. In iiij. an liceat clericis iudicia episcopi de crimine recusare? Solutio, non ante condemnationem. In v. an excusatus coram apostolico, sine eius literis debeat reuerti? Solutio, non.

¶ Nona causa habet tres quæstiones. In prima quæritur, an ordinatus ab excommunicato sit audiendus? Solutio, non, nisi ignorauerit illum excommunicatum esse. cap. ab excommunicatis. In ij. an liceat episcopo vel archiepiscopo alterius clericos ordinare? Solutio, non, sine literis dimissorijs sui episcopi. In iij. an liceat archiepiscopos subditos suffraganei sui

dam

damnare vel absoluere? sol.non, nisi negligens fuerit episcopus, vel ad eum appellatio deferatur, vel in casu consimili.

¶ Decima causa habet iij. quæstiones. In prima quæritur, an ecclesia cum omni dote ad episcopum pertineat, aut ad eius ordinationē? sol.sic.c.regenda.e.q. In ij.an liceat episcopis res ecclesiæ distrahere? sol.non.c.præcauere. In iij. quid singulis ecclesijs nomine cathedratici valeant exigere? sol.duos solidos. c.item si quis. ¶ Vndecima causa habet iij. quæstiones. In prima quæritur, an clericus ante ciuilem iudicem sit trahēdus? sol.non. In ij. qua pœna sit feriēdus qui clericum ad secularem iudicem traxit? sol.excommunicationis. In iij. qua pœna sit dignus, qui excommunicationem vel sententiam episcopi non seruauerit? sol.talis est puniendus depositione. ¶ Duodecima causa habet quinq; quæstiones. In j. quęritur, an liceat clericis proprium habere? sol.non regularibus. c.non dicatis. In ij.an liceat eis res ecclesiæ dare vel distribuere? sol.non, nisi in casibus à iure concessis. xij.q.ij.sine exceptione. In iij.an clerici acquisita de rebus ecclesiæ possint relinquere quibus voluerint? sol.non, nisi ecclesiæ.c.j.de testa.requisisti. In iiij. quibus possunt ea relinquere, quæ de suis & rebus ecclesiæ prouenerunt. sol.partim ecclesiæ & partim hæredibus. xij.q.iiij.c.j. In v.an liceat clericis facere testamentum? sol.sic.de proprijs licet: de rebus autem ecclesiæ non.ij.q.v.ca. fixum. ¶ Tredecima causa habet ij. quæstiones. In j. quæritur vtrum decimæ sint dandæ ratione territorij, vel personæ? sol. ratione vtriusque.xvj.q.j.quæsisti. In ij. quæritur, an ius percipiendi decimas & funerādi tollatur præscriptione temporis? sol.sic: quia tollitur ius percipiendi decimas. xvj.q.iij. si quis. & extrà de præscript.de quarta. Sed ius funerandi nō tollitur præscrip.vt iij.q.ij.§.nō quæritur. ¶ Decimaquarta causa habet vj. quæstiones. In j.quæritur, an liceat clericis in iudicio sua repetere? solu. sic. In ij.an super rebus ecclesiæ de eadem ecclesia testes sint recipiendi? sol.sic.super prudentiam. In iij.an præter sortem aliquid exigere sit vsura. sol.sic.c. pleriq;. In iiij.an liceat clericis vel laicis vsuras petere. sol.non. xiiij. q. iiij. quoniam nulli.& c.nec hoc. In v.an ecclesiæ vel eleemosynæ sint faciendæ de vsuris. sol. non. xv. quæstione v. In vj. an vsurarij possint agere pœnitentiam non facta restitutione? sol. sic, si non habeant vnde restituant.c.si res aliena.

¶ Decima

¶ Decimaquinta causa habet viij. quæstiones. In prima quæritur, an ea quæ fiunt ab ignorantibus, sint eis imputanda. sol. non: nisi culpa sua per ignorantiam deuenerit. c. si quis de clericis. In ij. an pro impensis patrocinijs liceat clerico munera exigere. sol. nõ. In iij. an per cõfessionem mulieris cum qua peccauit sacerdos sit condemnandus. sol. non. c. nemini. In iiij. an die dominico debeant episcopi causas audire. sol. nõ. c. placita. In v. an neganti crimen purgatio sit indicenda. sol. sic, si laboret infamia. c. presbyter. In vj. an in criminalib. cõfessio sit extorquenda. sol. sic: sed à curialibus non. In vij. an episcopus solus valeat deponere presbyterũ vel diaconum. sol. non. ca. felix. In viij. si confessus vel cõuictus de ijs, quæ ante ordinationem commisit, valeat ministrare. sol. non. c. vult. ¶ Decimasexta causa habet vij. quæstiones. In prima quæritur, an liceat monachis populis officiũ celebrare. sol. sic, cum permissione episcopi, & licentia abbatis. §. ecce. In ij. an liceat eis capellis suis sacerdotes instituere. sol. sic, si eas posside nt cum omni iure. c. visis. In iij. an iura ecclesiarum per præscriptionem tollantur. sol. sic. c. j. In iiij. an ecclesia aduersus ecclesiam possit præscribere. sol. sic. c. volumus. In v. an episcopus vel abbas iure territorij capellam valeat vẽdicare. sol. non. c. si quis. In vj. si quis rem ecclesiæ ab aliquo iniustè detentam sua authoritate irrepserit, an cadat à causa. sol. ipse quidem cadit à causa, sed ecclesia nõ. ca. si episcopus. In vij. an liceat alicui de manu laici ecclesiam recipere. sol. non, nisi ecclesia vel monasterium habeat ius patronatus. c. si quis deinceps. ¶ Decimaseptima causa habet iiij. quæstiones. In prima quæritur, an reus sit voti cum à proposito cordis sui recedit. sol. non quantum ad ecclesiam, nisi ore pronuntiauerit. c. j. In ij. an beneficia sint ei reddenda, qui eis in infirmitate renuntiauerit. sol. sic, non erat sui compos. In iij. an liceat ei, qui se tradit monasterio, postea ad propria redire. sol. sic, intra annum. In iiij. si retroierit, an sint ei sua reddenda. sol. sic, si de licentia sui prælati recessit. aliàs non. ¶ Decimaoctaua causa habet duas quæstiones. In prima quæritur, an abbas factus episcopus acquirat monasterio vel ecclesiæ. sol. dum fuit abbas, acquisiuit monasterio. sed dũ factus est episcopus, ecclesiæ. c. quam sit. In ij. an per episcopum sit abbas eligẽdus. sol. à fratribus est eligendus: sed ab episcopo ordinandus. c. hoc tantum. ¶ Decimanona causa habet tres quæstio

quæstiones. In prima quæritur, an episcopus debeat permittere clericos ad monasterium transire. sol. sic. In ij. si noluerit, an liceat eis eo inuito ad monasterium trãsire. sol sic. c. duæ sunt. In iij. an liceat canonicis regularibus transire ad monasterium monachorum. sol. nõ, sine licentia sui prælati. ¶ Vicesima causa habet iiij. quæstiones. In prima quæritur, an pueri traditi monasterio cogantur ibi manere. sol. nõ, nisi postquàm venerint ad annum discretionis, consenserint. In ij. si præter voluntaté parentũ intrauerint monasteriũ, an possint extrahi de monasterio. sol. sic, infra annum & diem, si sunt infra annos discretionis. ca. si puella. In tertia, qui inuitus cucullam induerit, an cogatur eam retinere. sol. non, nisi postquàm consenserit. In iiij. an liceat ab vno monasterio transire ad aliud. sol. sic, arctioris regulæ. ¶ Vicesimaprima causa habet v. quæstiones. In prima quæritur, an liceat clerico in duabus ecclesijs inscribi. sol. non, de iure communi. c. j. & ij. In ij. an liceat clerico à sua ad ecclesiam aliã transire. sol. nõ, sine literis dimissorijs sui episcopi. c. si quis iam. In iij. an liceat clericis suscipere procurationem negotiorũ secularium. sol. non, nisi causa pietatis. In iiij. an liceat clericis ornari fulgidis vestibus. sol. non. In v. qua pœna sint feriendi clerici, qui ad seculare negotium fugiunt. sol. excommunicationis. ¶ Vicesimasecunda causa habet v. quæstiones. In prima quæritur, an iuramentum sit præstandum. sol. sic, causa necessitatis. In ij. an sit periurus, qui iurat falsum quod putat esse verum. sol. sic, propter intentionem fallendi. In iij. an liceat clericis episcopo denegare certam obedientiam. sol. non, ante condemnationem. In iiij. an iuramentum illicitum sit seruandum. sol. non. c. in malis &c. In v. an sit periurus, qui cogit aliũ peierare. sol. sic. c. qui peierat. ¶ Vicesimatertia causa habet octo quæstiones. In prima quæritur, an militare sit peccatum. sol. non, in iusto bello, ca. militare. In ij. an bellũ sit iustum, quod fit ex edicto pulsandi malas causas hominum. sol. sic. ca. j. In iij. an iniuria ecclesiarũ sit armis propulsanda. sol. est ab ijs, quibus licet. c. fortitudo. In iiij. an vindicta sit inferenda. sol. est ab eo cuius interest, c. ea vindicta. In v. vtrum sit peccatum iudici vel ministro reos occidere. sol. non, si fiat causa iustitiæ. c. etiam sine peccato. In vj. an mali sint cogendi ad bonum. sol. non. c. ad fidem. In vij. an hæretici sint spoliandi suis & ecclesiæ bonis? sol. sic. c. iam vero. In viij. an liceat

liceat clericis arma mouere? sol. nō, manu propria, nisi in causa necessitatis. c. quicūq;. ¶ Vicesimaquarta causa habet iij. quæstiones. In prima quæritur, an hæreticus possit aliquē excōmunicare? sol. nō. c. audiuimus. In ij. an post mortem possit aliquis excommunicari? sol. potest, pro hæresi. c. sanè. In iij. an pro peccato domini tota familia debeat excommunicari? sol. non: sed interdici potest. ca. si hæres. ¶ Vicesimaquinta causa habet ij. quæstiones. In prima quæritur, an authoritate priuilegij, quis contra ius commune valeat se tueri? sol. valet. §. vlti. In ij. an sequētia priuilegia derogēt prioribus? Sol. sic, si dētur ex tota sciētia vel certa sciētia. c. rescripta. ¶ Vicesimasexta causa habet vij. quæstiones. In j. quæritur, an sint sortilegi, qui sub ficto nomine religionis futura promittunt? sol. sunt. In ij. an sit peccatum esse sortilegum? sol. sic. c. sors. In iij. à quibus genus diuinationis sumpsit exordium? sol. à Persis. In iiij. quot sunt genera diuinationis? solut. quatuor secundū numerum: duo verò secundū formā. In v. an sortilegi sint excōmunicandi? solut. sic. c. contra idolorum. In vj. vtrum excommunicatus ab episcopo possit reconciliari à presbytero? sol. non inconsulto episcopo, nisi in causa necessitatis. c. ab infirmis. In vij. an morientibus sit pœnitentia indicenda? sol. non. sed innotescenda. c. admoneant. ¶ Vicesimaseptima causa habet ij. quæstiones. In prima quæritur, an coniugium possit esse inter vouētes. solut. non, si votum sit solennizatum. secus si simplex. cap. j. & ij. In ij. an liceat spōsæ à sponso recedere? solut. non, si desponsatio sit de præsenti. cap. desponsatam. ¶ Vicesimaoctaua causa habet iij. quæstiones. In prima quæritur, an sit coniugium inter infideles? solut. non. c. non oportet. In ij. an liceat conuerso ad fidem ducere aliam viuēte priore? sol. sic, si diuisus sit ab infideli. cap. si infidelis. In iij. an bigamus sit, qui habuit vnam vxorem ante baptisma, & aliam post? sol. sic, & hoc ratione baptismi. ¶ Vicesimanona causa habet ij. quæstiones. In prima quæritur, an sit matrimonium inter seruum & ingenuam? solut. sic, nisi error impediat. In ij. cùm deprehenderit illa fore seruum, an liceat ei ab illo recedere? sol. sic. c. si quis ingenuus. ¶ Tricesima causa habet quinq; quæstiones. In prima quæritur, an sit debitū reddendū vxori, quæ propriū filiū de fonte suscepit. sol. sic, nisi ex cōsensu vtriusq; sit factū. c. dictum est. In ij. an sponsalia cōtrahantur inter infantes?

fantes? sol. non intra septimũ annũ.c.vbi nõ est.In iij. an spirituales vel adoptiui filij cũ naturalibus possint cõputari? sol. non.c.j. In iiij. vtrum liceat aliquem ducere cõmatrem vxoris suæ in vxorem? sol.sic,vxore mortua,si commaternitas præcessit matrimonium.c.sciscitatur. In v.an clandestina despon satio manifeste præiudicet? solut.non quantùm ad ecclesiam.

¶ Tricesimaprima causa habet iij.quęstiones.In prima quęritur,an possit duci in vxorem, quæ priùs polluta est per adulterium? solut. potest, cùm dederit ei fidem priùs adulter viuente viro: nisi machinatus esset in mortem eius.c. si quis viuente. In ij.an filia sit inuita tradenda viro alicui in vxorem? solut.non.c.j.§.j.In iij.an post patris sponsionem, ipsa possit nubere alij? solut.potest si non consenserit.

¶ Tricesimasecunda causa habet viij. quæstiones.In prima quęritur,an licet meretricem ducere in vxorem?solut.sic,cum renuntiat.In ij.an ipsa sit coniunx appellanda,quæ ducitur causa incontinentiæ?solut.est.In iij.cuius arbitrium sequitur mulier,an aui liberi,vel patris originarij?sol.aui. In iiij.an viuente vxore liceat alicui ex ancilla filios quærere? sol. non.In v.si ea,quę inuita opprimitur,pudicitiã amittere cõprobatur?sol. non.§.j.In vj.si adulter adulterã dimittere possit? solut.non. In vij.an vir dimissa vxore adultera & ea viuẽte,possit aliã ducere?sol. non.In viij. si hoc saltẽ casu infidelem ducere possit, ea conditione vt reuertatur ad fidem?solut.non.cap.solum.

¶ Tricesimatertia causa habet v.quæstiones.In prima quęritur, an propter impotentiam coëundi sit aliqua à viro separanda?solut.sic.c.si quis. In ij.an separata possit ei nubere cum quo priùs fornicata est? solut. potest, pœnitentia peracta.c.in adolescentia.In iij.an sola cõtritione cordis possit deleri peccatum?solut. sic, vbi facultas confitendi non suppetit, si cõfessionẽ non cõtempserit dum potuerit haberi.c.pœnitẽtes.Aduerte tamẽ quòd ista iij.q.non tractatur sub forma aliarũ,sed per modũ tractatuli diuisi in vij.dist.quæ vocatur de pœnitentia. In iiij.si tẽpore orationis vxoris quis debeat reddere debitum? sol.sic. In v.an vir sine cõsensu vxoris possit vouere cõtinentiam,vel è conuerso?sol.non. ¶ Tricesimaquarta causa habet duas quæstiones. In j.quæritur,an rea adulterij sit,quæ credẽs virũ mortuũ nupsit alteri?sol.nõ.In ij.an redeũte priore cogẽda sit redire ad primum,& recedere à secundo? sol.sic.

¶ Trice

¶ Tricesimaquinta causa habet decem quæstiones. In j. quæritur, an liceat aliquam ducere ex cognatione propria? Sol. non. In ij. an liceat aliquam ducere ex consanguinitate vxoris suæ? Solu. non. In iij. vsque ad quem gradum debet quis abstinere à consanguineis suis & vxoris suæ? Sol. vsque ad septimũ, secundum antiquos. In iiij. quæritur, quare vsque ad septimum gradum computatur consanguinitas? Sol. ad instar septem ætatum huius seculi. In v. quomodo gradus cõsanguinitatis sunt computandi? Sol. sicut ostenditur in arbore. In vj. qui iure propinquitatem firmare debeant? Solu. propinqui & vicini. In vij. an illi qui in incestu nati sunt, filij reputentur. Sol. non. In viij. si consanguinei ignoranter coniuncti simul possint remanere? Solu. non, nisi ex dispensatione Romani Pontificis in quinto gradu vel supra. In ix. an matrimonium separatum per falsos testes, si postea apparuerit ecclesiam fuisse deceptam, sit redintegrandum? Solu. sic. c. quisquis. In x. si relicta alicuius viri ad secundas nuptias transierit: an proles ex eis suscepta poterit copulari cõsanguineis prioris viri? Sol. non.

¶ Tricesimasexta causa habet ij. quæstiones. In j. quæritur, an is, qui virginem oppresit, raptum commisit? Sol. sic. c. de raptoribus. In ij. an rapta raptori nubere possit patre cõsensum præstante? Solu. sic. cap. denique.

TErtia pars Decreti dicitur de Consecratione, eò quòd ita incipit. Et est diuisa in v. dist. In j. agitur de consecratione eccle. & celeb. mis. In ij. de sacramento Eucharistiæ. In iij. de festiuitatibus per circulum anni celebrandis. In iiij. de Baptismo. In v. de Confirmatione & Ieiunio. Et sic terminatur liber in duobus cap. de Spiritu sancto.

LIBRI DE MODO LEGENDI ABBREVIATVRAS IN VTROQVE IVRE,

FINIS.

Tituli, quæ & Rubricæ

VVLGO NVNCVPANTVR, IN *uniuerſum Ius Ciuile, ex Haloandri recognitione adſcripti.*

LECTORI,

Hos *omnes, qui ſequuntur, Iuris Imperatorij titulos, non abſq; labore ad hanc nouam, quam conſpicis Alphabeti ſeriem redegimus, Lector beneuole, quæ non tantùm Noricæ, ſed etiam cuiuis æditioni reſpondere poteſt. Cæterùm numerus notis quæ ſequuntur, ſingulis additus, Libros cuiuſque indicat.*

CANON.

Inſt.	Inſtitutiones.
V.	ff. Vetus.
Inf.	ff. Infortiatum.
N.	ff. Nouum.
C.	Codex.
A.	Authentica.
F.	Feudorum vſus.

A

Cen

Conſti

D

Eo,

Fidei

His, quæ

His, quæ ex publica Collatione illata sunt, non vsurpandis. C.x.
His, qui ex officio quod administrarunt, conueniuntur. C.xj.
His, qui in priorum Creditorum locum succedunt. C.viij.
His, qui se deferunt. C.x.
His, qui deiecerint, vel effuderint. V.ix.
His, qui ad Ecclesias confugiunt, vel exclamant: & ne quis ab Ecclesia extrahatur. C.j.
His, qui in Ecclesia manumittuntur. C.j.
His, quæ relicta sunt Ecclesiæ Mysiæ. A.lxv.
His, qui Eunuchos faciunt. A.cxlij.
His, qui in exilium dati, vel ab ordine moti sunt. C.x.
His, qui numero liberorum, vel paupertate Excusationem meruerunt. C.x.
His, qui Feudum dare possunt, & qui non: qualiter acquiratur, & retineatur. F.j.
His, quæ vt Indignis auferuntur. Inf.xxxiiij.
His, quibus vt indignis auferuntur hæreditates, & Sen.consult. Sillaniano. C.vj.
His, qui notantur Infamia. V.iij.
His, qui sui, vel alieni Iuris sunt. Inst.j. V.j.
His, qui latrones, vel alijs criminibus reos occultauerint. [illegible]
His, quæ sub modo Legata, seu fideicommissa relinquuntur. C.vj.
His, qui spontè publica munera subeunt. C.x.
His, qui ex publicis rationibus Mutuam pecuniam acceperunt. Ibidem.
His qui Mutuum dant agricol. A.xxxiij.
His, qui in Osdroëna illicitas contrahunt Nuptias. A.cliiij.
His, qui Nuptias iterant. A.xxij.
His, qui à non domino Manumissi sunt. C.vij.
His, qui Parentes, vel liberos occiderunt. C.ix.
His, qui Pœnæ causa relinquuntur. Inf.xxxiiij.
His, quæ Pœnæ nomine in testamento, vel codicillis scribuntur, vel relinquuntur. C.vj.
His, qui à Principe vacationem acceperunt. C.x.
His, qui ad Statuas confugiunt. C.j.
His, qui non impletis stipendijs Sacramento soluti sunt. Ibid.

I

In

Manu

N

neribus

neribus subdantur, priuilegijs eorum non vtantur. Item, vt ijdem possint contra orthodoxos, qui Curiali fortunæ subditi sunt, testimoniū dicere: vt qui preclarè pro orthodoxa Repub. testimonium perhibeant. A.xlv.

Ne quis in sua causa Iudicet, vel sibi Ius dicat. C.iij.

Ne quis eum, qui in Ius vocabitur, vi eximat. V.ij.

Ne quis Liber, inuitus actum Reipublicæ gerere cogatur. C.xj.

Ne libertini de cætero iure aureorum annulorum, & restitutorum natalium opus habeant. Item, vt dotalium instrumentorum confectio in libertinabus ipso etiam facto legitimas reddat nuptias, & suos patri filios. Si fortè ea ancilla sit, vt & ipsa dotis confectione libera existat, & nuptiæ legitimæ, & ex ea progeniti filij patri, sui sint. A.lxxviij.

Ne in medio Litis fiant sacræ formæ, aut sacræ iussiones, sed secundum generales Leges causæ decidantur. Et vt præsens Constitutio ante personarum in iudicio confirmationem inseratur actis iudiciarijs. A.cxiij.

Ne quid in Loco sacro fiat. N.xliij.

Ne quid in Loco, vel itinere publico fiat. Ibid.

Ne quo in Loco, per Imperium Romanum lenones sint. A. xiiij.

Ne Christianum Mancipium hæreticus, vel paganus, aut Iudæus vel possideat, vel circuncidat. C.j.

Ne rei Militaris comitibus, vel tribunis lauacra præstentur. Ibidem.

Ne à mulieribus, quæ se prostituunt, Fideiussor, aut Iusiurandum exigatur: quòd hoc genus vitæ deserturæ non sint. A.lj.

Ne quis quòd agricolæ Mutuā pecuniam dedit, illius terram detineat: & quem vsurarum modum creditores accipere debent ab agricol. A.xxxiiij.

Ne quis mutuum dās agricolæ, terram eius teneat: item quàm magnas vsuras creditores ab agricolis debeant percipere. A. xxxij.

Ne quid Oneri publ. imponatur. C.xj.

Ne Operæ à collatoribus exigantur. C.x.

Ne quis Oratorium citra scientiam Episcopi ædificet: & vt prius definiat, quæ ad curam & institutionem oratorij ædificādi necessaria futura sint. Et ne Episcopi ab suis Ec-

clesijs. Ac de alienatione immobilium rerum ecclesiastica-rum, A.lxvij.

Ne Personæ, vel rei, vel auri alterius pro alterò oppignerationes fiant, sed oppigneratione oblæso, eius quadruplũ restituatur. Item, ne pro eo, qui vel percussit, vel alioqui damnum irrogauit, alius percutiatur, aut qualitercunq; damnum sentiat. Et ne donatio à priuato in Imperatorem facta, indigeat actorum publicorum confectione. A.lij.

Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præstare, vel actiones in se transferre. C.ij.

Ne sine iussũ Principis, certis Iudicib. liceat confiscare. C.ix.

Ne liceat in vna, eademque causa tertiò Prouocare: vel post duas sententias Iudicum, quas definitio præfectorum roborauerit, eas retractare. C.vij.

Ne Rustici ad vllum obsequium deuocentur. C.xj.

Ne Tutor, vel curator vectigal conducat. C.v.

Ne vir ex dote, aut mulier ex donatione ante nuptias prouenientis, lucrum proprietatis Iure teneant, sed conseruent dominium filijs suis: vel si ad secundas nuptias non veniant, in lucro solum vsumfructum obtinentes. Et vt qui diuortio matrimonium dirimunt, si dotem, aut ante nuptias donationem lucrentur, similiter & ipsi dominiũ filijs conseruent, Persona, quæ vsumfructum habet, cogenda filios alere. Si verò bona gratia soluatur matrimonium, & videātur quædam occasione damni dati detenta esse: vt hac arte perempta, ea quæ detinentur, reseruentur filijs. A.xcviij.

Ne Vis fiat ei, qui in possessionem missus est. N.xliij.

Ne vxor pro marito, vel maritus pro vxore, vel mater pro filio conueniatur. C.iiij.

Necessarijs, & seruis hæredibus instituendis, vel substituendis. C.vj.

Negotiatores ne militent. C. xij.

Negotiorum gestorum act. V.iij. C.ij.

Nemini licere Signum Saluatoris Christi, humi, vel in silice, vel in marmore sculpere, aut pingere. C.j.

Nihil innouari Appellatione pendente. N.xlix.

Nili aggeribus non rumpendis. C.ix.

Non alienandis, aut permutandis rebus ecclesiasticis immobilibus, aut in specialem hypothecã dandis creditoribus, sed vt

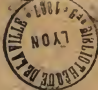
suffi

Officio

Ordine

Petitio

contra

Rebus

aperiun

Si libe

Specta

Tabell

T

V

Vasal

Vetere

Vt quæ desunt Aduocatis partium, Iudex suppleat. C. ij.
Vt nemo inuitus Agere, vel accusare cogatur. C. iij.
Vt Clerici apud proprios Episcopos primum conueniantur, & post hoc apud ciuiles Iudices. A. lxxxiij.
Vt Clerici ex vna ecclesia in aliam transferantur ad supplendum deficientium statuum numerum. A. xvj.
Vt determinatus sit numerus Clericorum sanctiss. maioris ecclesiæ, neque non cæterarum sanctiss. ecclesiarum huius augustiss. vrbis. A. iij.
Vt de cætero Commutationes ecclesiasticarũ rerum non fictè fiant ad pijssimum Imperatorem, & hoc modo ad alias personas legitimas transeant res, sed hæc tantummodo fiant ad Imperialem domum. Et vt liceat perpetuas emphyteuses agi ab oratorijs in oratoria, Decreto videlicet interposito, excepta ab hoc maiore Ecclesia: ne tamen in priuatam personam transeat emphyteusis. A. lv.
Vt nouæ Cõstitutiones post alios duos menses, quàm insinuatæ fuerint, obtineant. Item parcit his, qui subtilitatem cõstitutionum in testamentis non obseruant, relinquendo quadrantem, & hæredis nomen, aut non inscribendo, aut non nuncupando. A. lxvj.
Vt Creditores primum aggrediantur principales Debitores: mox illis soluendo non existentibus, Secundo loco Mandatores etiam, aut constitutæ pecuniæ reos, aut fideiussores. A. iiij.
Vt intra certum tempus Criminalis quæstio terminetur. C. ix.
Vt deliberandi Ius etiam ad impuberes trãsmittatur. A. clviij.
Vt dignitatum ordo seruetur. C. xij.
Vt Donatio propter nuptias specialis contractus sit: & de alijs capitulis. A. cxix.
Vt primæ & secundæ Dotis exactione instante, nempe viro ad secundas digresso nuptias, prior vxor, aut ex priore matrimonio suscepti liberi præferantur, Vtq; si vxor, aut is, qui dotem pro ea conscripsit, in dotem conscripta tradere voluerit, & maritus ea suscipere differat: soluto matrimonio nihilominus ab eo per ipsum conscripta exigatur donatio ante nuptias. Et ne donationem ante nuptias præstet, qui quo minus dotem acciperet, in causa non fuit. A. xcj.
Vt Ecclesia Rom. centũ annorũ gaudeat Præscriptione. A. x.

Vt nemini liceat in Emptione specierum se excusare: & de munere sitoniæ. C.x.

Vt in Flumine publico nauigare liceat. N.xliij.

Vt Anthimus, Seuerus, Petrus, Zooras, & reliqui Hæretici, Ecclesiastico gradu detrahantur. A.xliij.

Vt Illustres in pecuniarijs omnimodo per procuratores causas agant: cum verò de iniuria criminaliter agitur, duntaxat secundum priuilegium ipsis ad hoc concessum, Clarissimis autem tam per se, quàm per procuratores liceat pecuniarias causas agere. A.xlij.

Vt Imperat. nomen in Instrumentis & actis publicis præponatur: & vt tempora, quæ Latinis designantur literis, manifestius scribantur. A.xlvij.

Vt lite pendente, vel post prouocationem, aut definitiuam sententiam, nulli liceat Imperatori supplicare. C.j.

Vt ea, quæ vocantur Insinuatiua, super clericis in maiore quidem Ecclesia dentur: in alijs autem Ecclesijs penitus non dentur. A.lvj.

Vt omnes Iudices, tam ciuiles, quàm militares, post administrationem depositam, quinquaginta dies in ciuitatibus certis locis permaneant. Ibid.

Vt nemini liceat sine Iudicis authoritate signa rebus imponere alienis. C.ij.

Vt legatorum, seu fideicõmissorum seruandorum causa caueatur. Inf.xxxvj.

Vt in possessione Legatorum, vel fideicommissorum seruandorum causa esse liceat. Ibi.

Vt ex Legibus, senatúsve consultis bonorum possessio detur. Inf.xxxviij.

Vt si plures filij non sint quàm quatuor, Legitima portio censeatur triens: si vltra quatuor, Semis. Et vt naturales liberi, nulla existente prole legitima, vnà cum matre ab intestato Sextantem accipiant. Et vt collatio tam ex testamento, quàm ab Intestato competat, nisi expressis verb. testator id prohibeat. Et de diuisione bonorum in liberos facta à parentibus: & de eo, qui proprium chirographum inficiatur: deq; alijs capitulis. A.xviij.

Vt nullam decætero Licentiam Dux aliquis, aut cohibendis violentijs præpositus habeat ad vtranq; Phrygiam accedendi, aut

di, aut quosdam sibi cōiunctos eò dirigendi, vt aliquos comprehendant. Sed neque earum prouinciarum incolæ ad eos, qui tales magistratus in Lycaonia, & item Lydia gerunt, decurrant, apudque ipsos contra aliquos querelam instituant: cùm ciuiles Magistratus abundè sufficiãt ad huiusmodi emergentes casus persequendos. A.cxlv.

Vt qui contra naturam Luxuriantur, & per Deum adiurant, item blasphemias in Deum ingerunt, afficiantur supplicio. A.lxxvij.

Vt omnes prouinciarum Magistratibus obtemperent, siue de criminibus, siue de pecunijs agatur. Et vt causæ illic examinentur, nemine prorsus exempto per aliquod priuilegium, absq; sacra pragmatica forma. A.lxiij.

Vt magistratus à deposita administratione quinquaginta dies commorentur in suis prouincijs, siue militarem, siue ciuilem functionem gesserint. A.xcv.

Vt qui se res Minorum obligatas habere perhibẽt; aut eis obligati sunt, penitus ad illorum gubernationem & tutelam non accedant. Et vt curatores nullo modo cesiones suscipiant aduersus eos, quorum curam gerunt, gesseruntve. Et vt hæc generaliter in omni curatione valeant, in quibus casibus, Leges curatores dari præcipiunt. Item de administratione pecuniarum illis competentium, & quando eis deponi oporteat, aut reditus ex eis computari. A.lxxij.

Vt Mulieres, quæ nuptias iterant, electionem non habeant, in quem filiorum donationem ante nuptias conferant. De quę alijs capitulis. A.ij.

Vt nemo ad suum Patrocinium suscipiat rusticanos, vel vicos eorum. C.xj.

Vt in possesionem Legatorum, vel Fideicommissorũ seruandorum causa mittatur: & quando satis dari debeat. C.vj.

Vt ea quæ Præfectis, aut largitionibus, aut rebus priuatis, aut sacro patrimonio debentur in reliquis, in quacunque specie vsq; ad præteritam septimam indictionem & ipsam indulgeantur. A.cxlvij.

Vt Præsides absque vlla datione pecuniæ ad officia mittantur. A.viij.

Vt Præsides, qui interpellantis allegata audire differunt, compellantur id facere ab Episcopis. Et vt si quis Præsidẽ suspe-

ctum habet, in cognitionem litis adhibeat, societque etiã ciuitatis Episcopum. Item, vt qui à præside offensionem patiuntur & iniuriam, adeant ea de re Episcopum. Deque alia cautela, quæ ab episcopis omnino corroborari, fierive debet à Præsidibus. A.lxxxvj.

Vt qui Prouincialem hominem extra territorium suum in Ius producit, cautionem præbeat, quòd nisi litem obtineat, præstaturus sit quantum Iudex eum qui calumnia tentatus est, accipere statuerit. Item, vt qui libellum suscipit, an deliberandum, an Iudicio disceptare velit, aut datum tolerare Iudicem viginti dierum spatium habeat. Præterea, quòd qui post iuratoriam cautionem in Iudicio non comparet, omnem litis expensam debeat actori persoluere, & deinceps causam dicere datis Fideiussoribus. Insuper, de hypothecis militiarum, quæ ex casu vocantur, quæ personæ, & quando hoc Ius habeãt. Postremo & de indotatis vxoribus, vt & ipsæ quartam partem in substantia viri habeant, & item vir in substantia vxoris, quando inops est qui superstes mansit. A.liij.

Vt Res immobiles donationis ante nuptias à marito, ne consentiente quidem vxore, vel pignori obligari, vel omnino alienari liceat: nisi postea æquè illi satis fieri pòsit, atq; eadem & in dote obtineant. A.lxj.

Vt Restitutiones Fideicommis. vsq; ad vnum gradum consistant. A.clix.

Vt in priuatis domibus Sacra Mysteria non fiant. A.lvij.

Vt fratrum filij succedant pariter ad imitationem fratrum, ascendentibus etiam extantibus, & vt mulieres non insinuata antenuptiali donatione non lædantur: non insinuans autem vir, etsi cõpetat nuptiale lucrum, eo non fruatur. Et rursus vt mulieres non secundò nubentes, dominæ sint partis sponsalitiæ largitatis, quantum pars facit vnius filij; & vt similes sint pœnæ vtriusq; sexus, dum sine causa rationabili repudium mittitur. A.cxxvij.

Vt nemo priuatus Titulos prædijs suis, vel alijs imponat, vel Regalia vela suspendat. C.ij.

Vt matres etiam Tutelæ rationibus obnoxiæ sint. A.clv.

Vt sine vllo impedimento matres filiorum Tutelam suscipiãt, licet eos sibi habeant obnoxios, aut etiam ipsæ illis obnoxiæ sint, quamuis iusiurandum non præstent, quòd nuptias iteraturæ

Repertorium Nouellarum CONSTITVTIONVM

secundum literarum ordinem, prout uulgò allegantur, ex editione Vetere.

A

C

N

Tituli Constitutionum

EXTRAVAGANTIVM.

Est eiusdem Imp. & à Bartolo quoque exposita, Titu. j. Ibid.
Pace, Constantiæ condita à Friderico I. & fratre suo Henrico VI. per Bal. nobiliter explanata. Est liber singularis, quo Volumen clauditur.
Statutis, & Consuetudinibus, contra libertatem Ecclesiæ editis: & Immunitate locorum religiosorum vbique morantium, & Fori priuilegio, & Gazaris, & Patarenis, & alijs Hæreticis, eorumq; successoribus: & Nauigijs peregrinis, & Aduenis quocunque locorum hospitantibus, eorumque successoribus, & de Agricolarum securitatibus. Est Appendix libri ij. Feud.

Digesti Veteris

Primus liber habet tit. xxij.
Secundus. xv.
Tertius. vij.
Quartus. ix.
Quintus, habet titu. v.
Sextus. iij.
Septimus. viij.
Octauus. vj.
Nonus, habet titu. iiij.
Decimus. iiij.
Vndecimus. ix.
Duodecimus. ix.
Tredecimus. vij.
Decimusquartus. iiij.
Decimusquintus. iiij.
Decimussextus. iij.
Decimusseptimus. iij.
Decimusoctauus. ix.
Decimusnonus. iij.
Vicesimus. ij.
Vicesimusprimus. iij.
Vicesimussecundus. vj.
Vicesimustertius. v.
Vicesimusquartus. iij.
Et sunt simul. clx.

Infortiati

Primus liber habet tit. vij.
Secundus. ix.
Tertius. x.
Quartus. vij.
Quintus. vij.
Sextus liber habet tit. I.
Septimus. j.
Octauus. j.
Nonus. x.
Decimus habet tit. x.
Vndecimus. iij.
Duodecimus. iiij.
Tredecimus. viij.
Decimusquartus. xviij.
Et sunt simul. xcvj.

Digesti Noui

Primus liber habet titulos vj.
Secundus. xvj.
Tertius. xj.
Quartus. xj.
Quintus. xxxiij.
Sextus habet titulos. vij.
Septimus. iij.
Octauus. viij.

Nonus

Nonus.xxx.
Decimus habet titulos xxv.
Vndecimus.xiij.
Duodecimus.xviij.
Et sunt simul.clxxxij.

Codicis

Primus liber habet titulos lj.
Secundus.lviij.
Tertius.xliij.
Quartus.lxvj.
Quintus habet titulos lxxiiij.
Sextus.lxj.
Septimus.lxxv.
Octauus.lix.
Nonus liber habet titulos lj.
Decimus.lxxiiij.
Vndecimus.lxxviij.
Duodecimus.lxiij.
Et sunt simul.dcclij.

Authenticorũ siue Nouellarũ constitutionũ,

Prima collatio habet titulos vij.
Secunda.xj.
Tertia.vij.
Quarta.viij.
Quinta habet tit.xviij.
Sexta.xiiij.
Septima habet tit.ix.
Octaua.x.
Nona.xij.
Et sunt simul.xcviij.

¶Decima collatio Authenticorum, siue Nouellarum constitutionum, aut liber, siue Vsus feudorum habet titulos lxxxj.

Institutionum

Primus liber habet titulos xxiiij.
Secundus.xxvj.
Tertius.xxxij.
Quartus.xvij.
Et sunt simul.xcix.

FINIS.

LVGDVNI,
EXCVDEBANT IOANNES ET FRANCISCVS FRELLONII, FRATRES.
M. D. XLIIII.

nemo unquam homo non vidit
deum

mon dieu

dieu

J Faure

dieu

Renomee

multum valet deprecatio iusti assidua

Donne pour vne

les offrene

